

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра міжнародної економіки та світового господарства

Реєстр № _____
Нормоконтролер

«До захисту»
В.о. зав. кафедри
к.е.н. доц.Шуба Т.П.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота магістра

Виконала:
студентка 2-го курсу
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
заочної форми навчання

Вікторія ШЕЛЄХОВА

Науковий керівник:
д. е. н., професор

Людмила НЕЧИПОРУК

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	7
1.1. Міжнародна допомога – теорія розвитку та генезис.....	7
1.2. Особливості економіки України та її сучасні виклики	12
1.3. Міжнародна допомога в протидії новітнім загрозам для економіки України	30
Висновки до розділу 1	47
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА У ВІДБУДОВІ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ.....	50
2.1. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки.....	50
2.2. Допомога міжнародних донорів у процесі відновлення та відбудови економіки України.....	61
Висновки до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДБУДОВИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ	83
3.1. Напрямки співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та зарубіжними партнерами.....	83
3.2. Основні сфери залучення міжнародної допомоги для відновлення економіки України.....	91
Висновки до розділу 3	96
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103

ВСТУП

Актуальність теми роботи. 24 лютого 2022 року українська економіка зіткнулася з серйозними труднощами, які торкнулися не лише внутрішнього ринку, але й зовнішньоекономічних зв'язків. Відбулося скорочення виробництва основних товарів, зокрема тих, що є базовими для експортного потенціалу країни. Крім того, блокування портів унеможливило проведення міжнародної торгівлі. Значних втрат зазнали важливі інфраструктурні об'єкти, а також були пошкоджені транспортні, логістичні, маркетингові, соціальні та інженерні структури.

Ще у 2014 році, після анексії Криму та початку військових дій на Донбасі, велика кількість експертів активно обговорювали питання стосовно трансформації ключових засад економічної політики, що мало сприяти більш ефективній протидії агресору. Особлива увага зверталася на те, що пріоритетну роль у сфері протидії централізованій економічній системі росії має відігравати розвиток приватних ініціатив в Україні та невеликого підприємництва. Це пов'язувалося із тим, що саме індивідуалізм визнається основою вільної держави та конкурентноздатного бізнесу, що сприятиме повному викоріненню тоталітаризму.

Не зважаючи на це, протягом восьми років не було сформовано конкретних висновків та не реалізовано жодних заходів у даній сфері. Для української економіки, як і раніше, були притаманними забюрократизованість, корумпованість та низький рівень ефективності. Протягом усього періоду ключовим критерієм визначення експортного потенціалу визнавалися монополізовані підприємства, концентрація яких спостерігалася у вузьких сировинних галузях, зокрема, металургійній та сільськогосподарській. Особлива небезпечність даного явища проявилася саме після повномасштабного військового вторгнення російської федерації (далі – рф) проти України, коли для повноцінного функціонування вітчизняної економічної системи виникла нагальна потреба у залученні міжнародної допомоги. Саме на цьому етапі стало

зрозуміло, що індивідуалізація, розвиток малих підприємств, великих виробничих потужностей наразі неможливий саме через кризову ситуацію та необхідність залучення допомоги від третіх сторін – іноземних акторів – міжнародної допомоги.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення впливу міжнародної допомоги на економічну сферу України.

Згідно визначеної мети було поставлено і вирішено наступні дослідницькі, **завдання** кваліфікаційної роботи:

- розглянути міжнародну допомогу – теорію розвитку та генезис;
- проаналізувати особливості економіки України та сучасні виклики;
- визначити стан міжнародної допомоги в протидії новітнім загрозам для економіки України;
- проаналізувати світовий досвід повоєнного відновлення економіки;
- дослідити стан допомоги міжнародних донорів у процесі відновлення та відбудови економіки України;
- визначити напрямки співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та зарубіжними партнерами;
- проаналізувати основні сфери залучення міжнародної допомоги для відновлення економіки України.

Об’єктом дослідження є вплив міжнародної допомоги на економічну ситуацію в сучасній Україні та потенційні зміни.

Предметом дослідження є міжнародна допомога у відбдові для сталого розвитку України.

Методи дослідження. У процесі проведення дослідження нами було використано цілу сукупність різноманітних методів, зокрема наступні: аналіз та синтез – для визначення оцінити конкретні аспекти міжнародної допомоги, її вплив на інфраструктуру, соціальні програми або відновлення після криз; кількісний аналіз – для оцінки статистичних та економетричних методів для оцінки впливу міжнародної допомоги на економічний розвиток країни; SWOT-аналіз - щоб оцінити сильні сторони (strengths), слабкі сторони (weaknesses),

можливості (opportunities) та загрози (threats) міжнародної допомоги в економічній сфері України; статистичний аналіз для структурування отриманих кількісних та порівняльних даних, графо-аналітичний метод для відображення статистичних даних у роботі.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень за тематикою кваліфікаційної роботи були оприлюднені в статті Нечипорук Л. В., Шелехова В.П. Міжнародна допомога відбудові для сталого розвитку України // *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 4 (51). С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-6>.

Структура дослідження. Робота складається з вступу, 3 розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел, який налічує 83 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 112 сторінок, основний зміст викладено на 98 сторінках. В роботі представлено 9 таблиць та 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

1.1. Міжнародна допомога – теорія розвитку та генезис

Протягом історії людства, у процесі становлення розвиненого суспільства, розвитку ринкових відносин, проведення завойовницьких воєн, відновлення економіки та побудови цивілізованих стосунків, держави часто об'єднувалися задля досягнення спільних цілей. Така кооперація сприяла зміцненню їхньої спроможності реалізовувати поставлені завдання. Одним із важливих напрямів такої співпраці була і залишається міжнародна допомога.

Міжнародна допомога, також відома як допомога з-за кордону або іноземна допомога, є формою підтримки, яку багаті, спроможні й розвинені країни надають державам, що розвиваються. Донорами можуть бути не тільки кооперації урядів, як Європейський союз, але й неурядові організації, банки розвитку або міжнародні організації, як ООН, МВФ чи Світовий банк [1, с. 11].

Цілі міжнародної допомоги можуть бути різними: від моральних та філантропічних міркувань до політичних та економічних інтересів донорів. Допомога надається у різних формах, таких як позики, гранти, технічна допомога або постачання товарів, включно із сільськогосподарським обладнанням.

Міжнародна допомога часто надається для зменшення наслідків техногенних або природних катастроф, таких як посухи, епідемії чи насильницькі конфлікти. Однією з її ключових цілей є також стимулювання експорту країни-донору та поширення її культурного впливу.

Окрім гуманітарного аспекту, така допомога сприяє довгостроковому економічному процвітанню країн-реципієнтів та зміцненню їхніх політичних інститутів. Вона також слугує інструментом для вирішення глобальних проблем, серед яких боротьба з епідеміями, тероризмом і змінами клімату.

Деякі держави використовують іноземну допомогу для досягнення власних політичних інтересів, наприклад, отримання дипломатичних переваг чи

посилення доступу до ринків і ресурсів інших країн. Така допомога часто спрямована на зміцнення безпеки країни-донору, а також на запобігання потраплянню дружніх держав під вплив інших коаліцій, або недружніх держав.

Можемо виокремити наступні види міжнародної допомоги:

- проєктна допомога: це вид підтримки, який надається донором для реалізації конкретного проєкту. Наприклад, це можуть бути будівельні матеріали, що використовуються для зведення нової школи чи лікарні;
- двостороння допомога: вважається найпоширенішою формою державної підтримки. Вона передбачає, що один уряд безпосередньо надає допомогу (у вигляді фінансів чи інших ресурсів) країні-реципієнту, найчастіше тій, яка розвивається. Ця форма допомоги визначається стратегічними, політичними та гуманітарними інтересами донора. Основними цілями можуть бути сприяння розвитку демократії, економіки або миру в певних регіонах. У випадку надання двосторонніх грантів чи позик країна-донор часто вимагає, щоб отримані кошти витрачалися на товари чи послуги, що пропонуються її виробниками. Наприклад, уся продовольча допомога та транспорт для її доставки мають надходити з країни-донора;
- багатостороння допомога: цей тип підтримки передбачає фінансування, яке одна або декілька розвинених країн передають міжнародним організаціям, таким як ООН чи Світовий банк. Ці установи використовують кошти, наприклад, для боротьби з голодом у найбідніших регіонах світу;
- військова допомога: ця форма міжнародної підтримки спрямована на допомогу іноземним урядам або народам у забезпеченні їхньої безпеки чи збереженні суверенітету. Військова допомога може надходити у вигляді фінансування, яке країна-реципієнт використовує для закупівлі зброї, боєприпасів або іншого необхідного обладнання.

Міжнародна допомога часто супроводжується умовами, які диктують донори. Особливо це стосується фінансової допомоги, яку надають великі міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) чи Світовий банк. Саме в цьому контексті набір принципів, відомий як Вашингтонський консенсус,

відіграє ключову роль [2, 3].

Вашингтонський консенсус – це своєрідний "план дій" для країн, які хочуть отримати доступ до міжнародного фінансування. Він включає рекомендації щодо реформування економіки, які донори вважають необхідними для забезпечення стабільного розвитку. Основні ідеї цього підходу:

- лібералізація торгівлі – зняття обмежень на імпорт та експорт;
- приватизація – передача державних активів у приватну власність;
- фінансова дисципліна – зменшення бюджетного дефіциту через скорочення витрат;
- дерегуляція – спрощення правил для бізнесу, зменшення ролі держави в економіці [2].

Мета цих реформ – створити відкриту та конкурентоспроможну економіку, яка може залучати інвестиції та стабільно розвиватися. Наприклад, якщо країна звертається до МВФ за кредитом, вона, ймовірно, зіткнеться з вимогами впровадити подібні зміни.

Однак Вашингтонський консенсус часто піддають критиці. Деякі країни після таких реформ стикалися з негативними наслідками, як-от зростання нерівності чи економічний спад. Критики вважають, що ці принципи більше відображають інтереси донорів, ніж реальні потреби країн-реципієнтів.

Таким чином, Вашингтонський консенсус – це не просто набір правил, а ідеологія, яка багато років формувала підхід до надання міжнародної допомоги. Вона впливає на те, як країни-реципієнти можуть використовувати отримані ресурси та які зміни їм доводиться впроваджувати для доступу до фінансування [3].

Вдалим прикладом кооперації країн-донорів, які об'єднали в своїй допомозі принципи Вашингтонського консенсусу є Організація Об'єднаних Націй (далі ООН). Розберемо далі детально поняття Цілей розвитку тисячоліття, які передували Глобальним цілям розвитку та стали передумовою для трансформацій сьогодення [4]. Це вісім глобальних завдань, узгоджених

країнами ООН у 2000 році для досягнення до 2015 року. Вони були спрямовані на боротьбу з бідністю, хворобами, дискримінацією та іншими викликами:

- ліквідація бідності та голоду: Частка недоїдаючих дітей у країнах, що розвиваються, знизилась з 28% у 1990 році до 17% у 2013-му, однак прогрес нерівномірний;
- зменшення дитячої смертності: У 1990–2013 роках смертність серед дітей до 5 років зменшилась на 49%, але мета скоротити показник на дві третини не досягнута;
- покращення здоров'я матерів: Материнська смертність зменшилась на 45% (1990–2013), проте потрібен доступ до якісної репродуктивної медицини;
- боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими хворобами: Нові випадки ВІЛ знизилися з 3,4 млн (2001) до 2,1 млн (2013). Прогрес у боротьбі з малярією та туберкульозом позитивний, але залишаються виклики, зокрема, стійкість до ліків;
- екологічна стійкість: Доступ до чистої питної води досяг 90% у 2012 році, але прогрес у сфері санітарії залишається недостатнім;
- глобальне партнерство: Уряди та фармацевтичні компанії працюють над забезпеченням доступу до базових ліків, однак їх доступність у країнах із низькими доходами залишається низькою.

З часом вищезазначені цілі зазнали трансформацій та видозмін. Змінилися підходи, але глобально напрямки лишилися тими самими. Тож, цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goals, скорочено SDGs) – це 17 універсальних цілей, ухвалених ООН у 2015 році як частина Порядку денного до 2030 року. Вони стали наступним етапом розвитку після Цілей розвитку тисячоліття (MDGs), маючи на меті не лише усунути глобальні проблеми, але й забезпечити сталий розвиток, що враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти [5], [6, с. 5].

SDGs відображають трансформаційний підхід: вони інтегровані, взаємопов'язані та покликані забезпечити гармонійний розвиток для всіх країн світу:

- викорінення бідності та голоду: передбачено повне викорінення крайньої бідності та створення умов для доступу до продовольства;
- здоров'я та добробут: пріоритетами є забезпечення доступу до якісних медичних послуг і боротьба з інфекційними та хронічними захворюваннями;
- якісна освіта та гендерна рівність: освіта для всіх і рівні можливості для жінок та чоловіків є важливими умовами сталого розвитку;
- екологічна стійкість: включає боротьбу зі змінами клімату, відновлення екосистем, захист океанів і раціональне використання ресурсів;
- економічне зростання та інновації: орієнтовано на створення робочих місць, інвестиції в інфраструктуру та підтримку інновацій;
- мир і партнерство: розбудова інституцій, підтримка миру та глобальне співробітництво є ключовими для виконання цілей.

На відміну від MDGs, SDGs охоплюють більш широкий спектр завдань, які стосуються як країн, що розвиваються, так і розвинених держав. Вони базуються на принципах інклюзивності, участі всіх зацікавлених сторін і глобальної солідарності.

SDGs – це не лише перелік завдань, а дорожня карта для трансформації суспільства, яка спрямована на створення справедливого, мирного та процвітаючого світу для теперішнього та майбутніх поколінь.

Глобальні цілі сталого розвитку мають особливе значення для України, оскільки вони дають чіткий напрямок для вирішення найважливіших проблем і створення кращого майбутнього для країни. По-перше, ці цілі допомагають боротися з бідністю та нерівністю. В Україні є багато людей, які стикаються з фінансовими труднощами, особливо в умовах війни. Глобальні цілі орієнтують державу на підтримку вразливих груп, створення нових робочих місць і забезпечення соціальної справедливості. По-друге, вони сприяють розвитку економіки, яка не тільки приносить прибуток, але й є стійкою та екологічно безпечною. Багато проєктів наразі працює над досягненням цієї цілі, наприклад, Проєкт Економічна Підтримка України, який фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development) [7].

Проект починав свою роботу в Донецькій та Луганській області і далі трансформувався [8].

Україна має великий потенціал у розвитку зеленої енергетики, впровадженні інновацій і раціональному використанні ресурсів. Реалізація цих ідей допоможе зменшити залежність від викопного палива та зробити економіку більш конкурентоспроможною. Окремо варто згадати захист довкілля. Проблеми забруднення повітря, води та ґрунтів досі актуальні для України, а війна лише загострила ці питання. Орієнтуючись на глобальні цілі, країна може впроваджувати сучасні екологічні стандарти й технології, щоб зберегти природу для майбутніх поколінь. Також важливими є освіта та медицина. Усі ми розуміємо, наскільки важливо мати доступ до якісного навчання й медичних послуг. Глобальні цілі пропонують чіткі орієнтири для того, щоб кожна дитина отримала якісну освіту, а медична допомога була доступною навіть у найвіддаленіших куточках країни.

Ще один важливий аспект – це міжнародне співробітництво. Завдяки роботі над глобальними цілями Україна може залучати більше партнерів, інвестицій і технічної допомоги. Це допомагає рухатися вперед навіть у складних умовах. І нарешті, мир і сильні інституції. Для України це, вірогідно, найактуальніша частина. Глобальні цілі допомагають зміцнювати демократію, робити державні інституції прозорими й надійними, а головне – працювати над встановленням миру, який є базою для розвитку в усіх інших сферах.

Загалом, ці цілі – це не просто високі ідеї. Вони дають Україні реальні можливості змінитися на краще й стати частиною світу, який думає про майбутнє.

1.2. Особливості економіки України та її сучасні виклики

В умовах сучасної економічної та політичної нестабільності в Україні проблема міжнародної допомоги є однією з ключових для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Однак, незважаючи на значний обсяг міжнародної допомоги, результати її впливу не завжди відповідають

очікуванням. Це зумовлено низкою питань щодо ефективності та належного контролю з боку національних та міжнародних органів використання коштів. Важливо оцінити, як зовнішня фінансова та технічна допомога сприяє відновленню економіки, зміцненню соціальних інститутів та підвищенню добробуту населення. Отже, виникає необхідність детального аналізу впливу міжнародної допомоги на структурні зміни в економіці, розвиток інфраструктури, реформування соціальної політики та підтримку вразливих верств населення, що може посприяти ефективнішому використанню наданої допомоги та досягненню Україною цілей сталого розвитку в умовах постійних викликів та змін.

Означена проблема досліджується науковою спільнотою, зокрема науковцями ДУ «Інституту економіки та прогнозування НАН України». Приміром, зарубіжний досвід та українські перспективи відбудови для розвитку представлено в міжнародній колективній монографії під головуванням В.В. Небрат. Монографія репрезентує напрацювання українських і зарубіжних дослідників із питань історії, теорії, політики повоєнної реконструкції економіки та відновлення соціо-гуманітарного простору, обґрунтування пріоритетів національної стратегії відбудови, осмислення ролі та напрямів реформування освіти й науки для забезпечення національної перспективи в контексті завдань повоєнної реконструкції економіки, інституційної модернізації та євроінтеграції України [9].

У новітній колективній монографії М.І. Скрипниченко, С.О. Кораблін, І.В. Крючкова, О.Б. Саліхова, І.В. Запатріна, С.С. Шумська та ін. представили результати наукових досліджень щодо розробленого модельного інструментарію для оцінки впливу ендегенних та екзогенних чинників (зумовлених глобалізацією світової економіки, воєнними діями на території України, пандемією COVID-19 тощо) на динаміку і структуру вітчизняної економіки; здійснених на його основі інструментально обґрунтованих оцінок (насамперед руйнівних економічних наслідків воєнної агресії РФ, пандемії коронавірусу) та перспектив повоєнної відбудови національної економіки, а також умов і ризиків

стабільного соціально-економічного розвитку України після війни; розроблених сценарних прогнозів макроекономічних показників на період до 2030 (2035) р. у розрізі основних секторів вітчизняної економіки; обґрунтування заходів політики ендогенізації розбудови економіки України у повоєнний період та у довгостроковій перспективі [10].

В колективній монографії за авторством Єгорова І.Ю., Кіндзерського Ю.В., Бажал Ю.М. та ін. реалізована оцінка інноваційного розвитку, структурні трансформації в економіці України та можливості повоєнного відновлення науково-технічної та інноваційної сфер України у контексті стимулювання процесів економічного розвитку і забезпечення прогресивних структурних змін в економіці [11].

Лише протягом першого місяця після широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України ситуація в економічному секторі країни зазнала значних змін. Зокрема, кількість підприємств, які змогли продовжити свою діяльність на довоєнному рівні, становила всього 17%. Це свідчить про величезні труднощі, з якими стикнулися бізнеси в умовах військового конфлікту. Водночас, 30% підприємців виявили здатність адаптуватися до нових умов, перейшовши на онлайн-формат діяльності, що стало необхідним кроком для збереження їх бізнесу. Всі інші підприємства, на жаль, були змушені тимчасово призупинити свою діяльність, що призвело до серйозних економічних наслідків.

Крім того, варто зазначити, що більше 10% сільськогосподарських земель стали недоступними для їх засадження. Цей фактор завдав суттєвого удару не лише по доходах державного бюджету, але й по експортному потенціалу країни. Сільське господарство традиційно є однією з ключових галузей української економіки, тому зниження виробництва аграрної продукції матиме серйозні наслідки для економіки загалом.

Незважаючи на виклики, певний відсоток фермерів змогли достатньо швидко адаптуватися до нових умов ведення бізнесу. Вони знайшли шляхи для збереження і транспортування важливих ресурсів, що є позитивним чинником

для проведення посівної кампанії. Це свідчить про гнучкість і стійкість українських аграріїв, які намагаються продовжувати свою діяльність навіть в умовах війни. Проте для менш гнучких агрохолдингів ситуація виявилася значно складнішою. Особливості їхнього механізму адаптації до реалій сьогодення створили додаткові труднощі, які значно ускладнюють їхнє функціонування в умовах кризової ситуації [12].

Концептуальні засади економіки України у воєнний період мають низку специфічних рис, які відображають масштабні внутрішні виклики та зовнішні фактори, зокрема значну роль міжнародної допомоги. У зв'язку з війною економіка України стикається з гострим дефіцитом ресурсів, необхідних для фінансування критичних видатків бюджету, підтримки вразливих верств населення, а також збереження та відновлення інфраструктури. Це обумовлює необхідність залучення зовнішньої підтримки для забезпечення стійкості економіки.

Основними міжнародними донорами України є США (19 млрд доларів), Європейський Союз разом із його державами-членами (16 млрд доларів), Канада, Велика Британія, Німеччина, а також багатосторонні інституції, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку. Міжнародна допомога виконує ключову роль у фінансуванні дефіциту державного бюджету, який під час війни перевищує 20% ВВП. Одержані кошти спрямовуються на фінансування таких критичних видатків, як виплата зарплат працівникам бюджетної сфери, пенсій, соціальних допомог та підтримка внутрішньо переміщених осіб [13, с. 139-143].

Частина міжнародної допомоги також направлена безпосередньо на підтримку економіки. Зокрема, ресурси використовуються для закупівлі енергоносіїв, забезпечення критичного імпорту, відновлення експортного потенціалу, допомоги бізнесам та громадам у постраждалих регіонах. Специфічні програми націлені на підтримку окремих секторів економіки, зокрема агропромислового комплексу, малого та середнього бізнесу, житлово-комунального господарства, транспортної та енергетичної інфраструктури.

Міжнародна фінансова підтримка є не тільки критично важливою в поточних умовах, але й закладає підґрунтя для майбутнього відновлення усіх сфер функціонування країни. Уряд України підрахував, що для відновлення економіки та подолання наслідків руйнувань необхідно понад 750 млрд доларів. Структурні пріоритети для повоєнного відновлення передбачають модернізацію житлового фонду, розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури, розбудову експорту, підвищення енергоефективності та розвиток регіонів, що постраждали від бойових дій [2, с. 142].

Війна значно вплинула на економіку України, перетворивши її на систему, орієнтовану на виживання в умовах надзвичайної нестабільності. Одна з найбільш суттєвих особливостей цього періоду – висока залежність від міжнародної підтримки. Протягом перших дев'яти місяців 2022 року міжнародна допомога стала основним фінансовим ресурсом, який дозволив підтримувати критичні потреби України, в той час як внутрішня економіка зазнала значних втрат.

Порівняльний аналіз рівня міжнародної допомоги в абсолютних і відносних показниках відображає рівень залученості країн-партнерів. У той час як США та Євросоюз є найбільшими донорами за загальною сумою, країни Балтії, Польща, Норвегія та Велика Британія виділяють значні кошти відносно до власного ВВП. Це свідчить про сильну політичну підтримку України з боку цих країн, які, незважаючи на скромніші економічні можливості, роблять вагомий внесок в її підтримку.

Національна рада з відновлення України, створена указом Президента 21 квітня 2022 року, має на меті розробку та реалізацію плану повоєнного відновлення країни. План включає відбудову інфраструктури (транспортної, медичної, соціальної, житлово-комунальної), модернізацію енергетики, зв'язку, структурне оновлення економіки та заходи з подолання соціальних наслідків війни, зокрема підтримку сімей з дітьми, вразливих верств населення, а також збереження культурної спадщини. Залучення міжнародної допомоги є важливим для впровадження цих ініціатив [14, с. 93-102].

На Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC) у Швейцарії в липні 2022 року було презентовано дорожню карту післявоєнної відбудови, відому як "план Маршалла для України". Конференція заклала основи для майбутніх проектів, які передбачають значну мобілізацію як державних, так і приватних ресурсів. Конференція в Лондоні в червні 2023 року продовжила цю ініціативу, зосередившись на підтримці економічної стабілізації та залученні приватного капіталу для відбудови [15].

Цільовий план відновлення надає Україні унікальну можливість не лише компенсувати завдані війною збитки, а й започаткувати економічні зміни, що сприятимуть її швидшому розвитку та підвищенню якості життя населення. Це амбітна ініціатива, яка потребує координації зусиль міжнародної спільноти для ефективної та прозорої реалізації проектів, що підтримуватимуть економіку і забезпечуватимуть стабільне майбутнє країни [15].

План повоєнної відбудови має ґрунтуватися на модернізації та сталому зростанні, орієнтованому на інновації та цілі євроінтеграції. Для цього Україна планує активно залучати міжнародну допомогу у форматах «плану Маршалла», цільових фондів, пільгових кредитів і грантової допомоги. Важливою умовою для ефективного використання цих ресурсів є забезпечення прозорості та координації допомоги, уникнення дублювання проектів та розпорошення ресурсів, що сприятиме довготривалій міжнародній підтримці.

Міжнародні організації та іноземні уряди активно розробляють стратегії для допомоги Україні у відновленні. Світовий банк у квітні 2022 року запропонував план «Relief, Recovery and Resilient Reconstruction», що у перекладі «Допомога, відновлення та стійка реконструкція», який має на меті зменшення фінансової нестабільності, підвищення прозорості уряду і відновлення основної інфраструктури. Пріоритетами стали підтримка виробничого сектору та розвиток технологічної галузі з акцентом на відновленні сільського господарства, транспорту, енергетики, освіти та охорони здоров'я [16, 17].

Експерти Центру економічної політики з Великої Британії у квітні 2022 року в документі «A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine» пропонують

модернізувати економіку України, залучати інвестиції в інфраструктуру та сприяти довгостроковому зростанню. Акцент зроблено на оновленні критично важливих мереж, таких як енергетика, транспорт і телекомунікації [18].

У вересні 2022 року Німецький фонд Маршалла вказав у звіті «Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan» на необхідність відновлення ключової інфраструктури та підтримки цифровізації і демократії. Цей план включає залучення інвестицій для модернізації систем водопостачання, зв'язку та транспортних шляхів, з одночасним сприянням європейській інтеграції України [19].

У грудні 2022 року Рада Європи презентувала «Action Plan for Ukraine 2023-2026», який фокусується на правах людини, забезпеченні правопорядку і розвитку культури та демократії. Підтримка включає допомогу жінкам, дітям, військовим та іншим вразливим групам, розвиток юстиції і правозахисних механізмів.

Європейська комісія у червні 2023 року оголосила про «Ukraine Facility», фонд на 50 млрд євро, спрямований на підтримку реформ і вступу України до ЄС. Ключові напрямки програми включають транспорт, водопостачання, охорону здоров'я, освіту та підтримку малого бізнесу.

Також створено Міжвідомчу координаційну донорську платформу для України, яка об'єднує представників країн G7, ЄС та міжнародних фінансових установ. Мета цієї платформи – підтримка стабільного економічного розвитку, боротьба з корупцією і побудова демократичних інститутів.

Європейський фонд Ukraine Facility розподіляє кошти між трьома основними напрямками: підтримка інвестицій, відновлення інфраструктури та допомога приватному сектору і громадам. Водночас, уряд України продовжує працювати над планом реформ, зокрема у сферах управління державними фінансами, боротьби з корупцією і модернізації економіки, що дозволить активніше інтегруватися в європейське співтовариство [20].

Разом з тим, необхідно зазначити про важливість системи стратегічного планування як основи для сталого та цілеспрямованого розвитку національної

промисловості. Така система дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку, забезпечує послідовність у реалізації програм і створює основу для ухвалення обґрунтованих рішень на державному рівні. У сучасних умовах стратегічне планування допомагає адаптувати промислову політику до динамічних змін ринку та технологій, реагувати на зовнішні виклики та залучати інвестиції в найперспективніші галузі.

Стратегічне планування також важливе для підвищення прозорості та відповідальності державних органів, оскільки чітко визначені цілі та механізми їх досягнення дають змогу суспільству контролювати процес і оцінювати результати.

Серед основних проблем української системи стратегічного планування, зокрема у промисловості, виділяють наступні: відсутність чітких часових меж, слабка інтеграція стратегічних документів на різних рівнях – національному, галузевому, регіональному та місцевому, а також недотримання відповідальності за реалізацію планів, їх низька ефективність і фрагментарність. Крім того, недостатньо налагоджено комунікацію між зацікавленими сторонами, а також відсутня система контролю та моніторингу з конкретними індикаторами й результатами. Для вдосконалення стратегічного планування розвитку промисловості, зокрема, пропонується ухвалення нової стратегії промислового розвитку України, що відповідатиме європейським стандартам та орієнтирам національних стратегічних документів, таких як Цілі сталого розвитку до 2030 року. Важливою є адаптація підходів до розроблення стратегій відповідно до міжнародних норм, враховуючи вплив глобальних тенденцій промислового розвитку, що вимагає консенсусу серед широкого кола стейкхолдерів та підтримки суспільства. Запровадження ієрархічної системи стратегічних документів забезпечить узгодженість міжгалузевих стратегій з національними і дозволить ефективно використовувати регіональні ресурси для зростання конкурентоспроможності. При розробці промислових стратегій особлива увага має приділятися сталому розвитку з урахуванням світових трендів цифровізації та переходу до «зеленої» економіки, що проявляється в розвитку

енергоефективності, циклічних виробництв та мінімізації впливу на екосистему. Також важливим є формування стратегічного бачення майбутнього розвитку галузей, що включатиме посилення обороноздатності, сприятиме сталому зростанню національної економіки та відповідатиме стратегічним цілям повоєнного відновлення. Серед пріоритетів мають бути визначені стратегічні орієнтири, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток технологічних інновацій та екологічних технологій, а також створення нових робочих місць [21].

Вже на початку квітня, більше ніж 50 % громадян втратили роботу та дохід, що особливо проявилось стосовно співробітників великих агропромислових підприємств на Сході та Півдні України. Загальний розмір збитків, що пов'язані з транспортною блокадою, а особливо морських торговельних портів, через які здійснювалося більш ніж 65 % міжнародної торгівлі нашої держави у металургійній та сільськогосподарській галузях, попередньо оцінюється від 3 до 5 млрд. дол. США кожного місяці. При цьому, при здійсненні таких оцінок не приймалася до уваги вартість пошкоджених від бомбардувань об'єктів критичної інфраструктури [22, с. 20].

У відповідності до інформації Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, одним із найважливіших та найбільших виробників сільськогосподарської продукції в світі визнається саме Україна, здійснюючи значний вплив на процеси поставка харчових продуктів та світовий ринок. За результатами минулого року, наша держава є найбільшим світовим експортером соняшникової олії (35 % від загального обсягу експорту); посідає другу позицію за експортом ячменю (14 %), третє за показниками експорту кукурудзи (11 %) і рапсу (10 %), а також п'яту позицію за показниками експорту пшениці (10 %). Більш детально зазначені експортні показники представлено на Рис. 1.1.

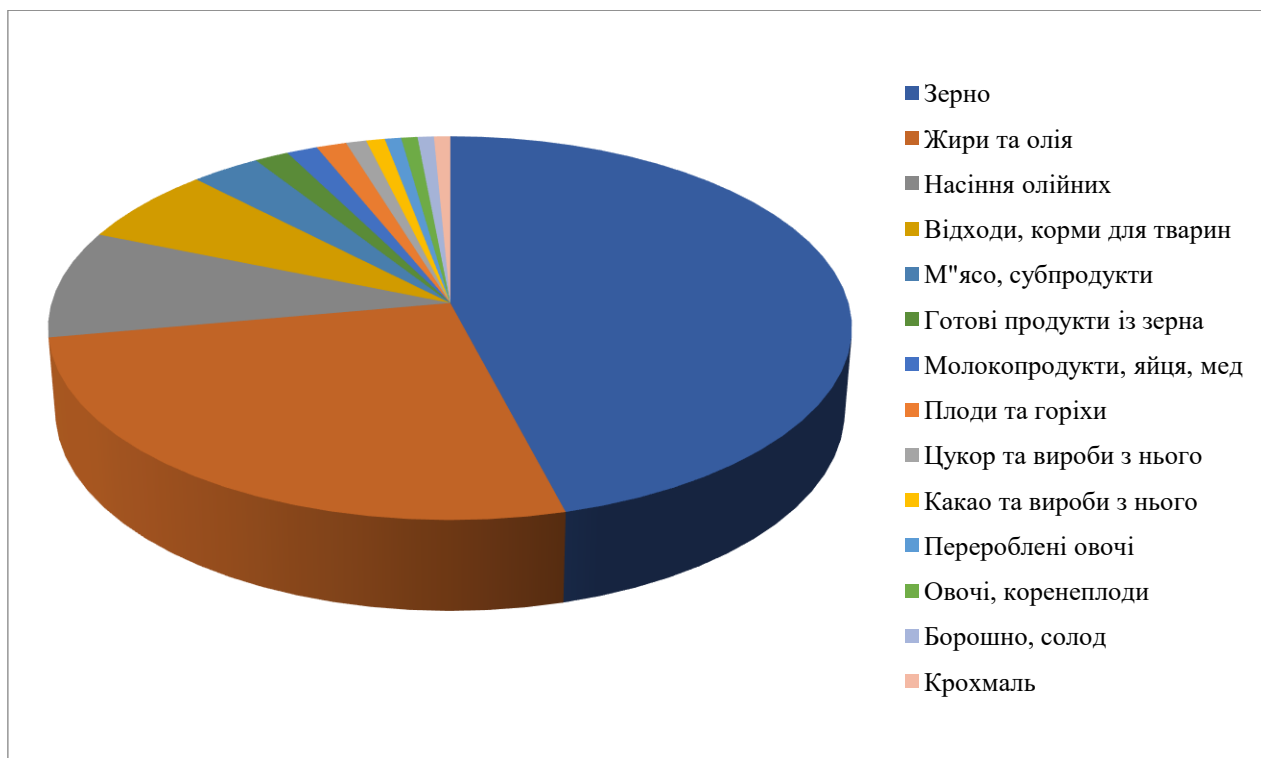

Рис. 1.1. - Показники експортованої продукції Україною до 24 лютого 2022 року

Джерело: складено автором на основі [22, с. 14]

У цілому доцільно зауважити, що експорт аграрної продукції виступає в якості найбільшого джерела отримання валютного доходу України. У той же час, за своєю структурною побудовою українська продукції в агропромисловому комплексі наділена більш сировинним характером, що вимагає докладання більших зусиль для її глибокої переробки та виробництва товарів із вищими показниками доданої вартості.

Внаслідок російської агресії, яку російська федерація здійснила проти України, країна зазнала значних втрат в сфері зовнішньої торгівлі. Лише протягом березня обсяги експорту вітчизняної продукції скоротилися вдвічі, тоді як імпорту зменшився утричі. Це серйозно відобразилося на економічній ситуації в Україні, оскільки експорт і імпорту є важливими складовими стабільності та розвитку держави. У квітні цього року Україна змогла експортувати за кордон майже шість тонн товарів, серед яких були руди, кукурудза, феросплави та олія, що принесло дохід у розмірі 2,7 мільярда доларів США. Якщо порівняти ці

показники з лютим, то стає очевидно, що Україна тоді експортувала більше 13 мільйонів тонн продукції на загальну суму 5,3 мільярда доларів США, що підкреслює значний спад у зовнішній торгівлі.

За даними Міністерства економіки, велику кількість існуючих проблем, що виникли внаслідок війни, пов'язані із експортом руди, металу та сільськогосподарської продукції. Зокрема, обсяги реалізації продукції глибокої переробки залишаються на рівні, близькому до довоєнного. Проте, незважаючи на це, частка продукції глибокої переробки у загальній структурі національного експорту є недостатньо значною, що створює додаткові труднощі для країни. Велика частина валютної виручки України надходить від продажу сировини, обсяги якої досягають сотень мільйонів тонн на рік, і зазвичай ця продукція реалізується через морські торговельні порти. Однак на сьогоднішній день частина з цих портів перебуває у блокаді, що додатково ускладнює експортні операції.

Отже, основною проблемою української міжнародної торгівлі є необхідність відновлення хоча б частини експортного потенціалу. Це можливо лише шляхом створення нових торгових шляхів для транспортування сировини та товарів за межі країни [23].

Спостерігається обмеження експортних товарів, що пов'язано із логістикою, а саме із блокуванням українських портів в Азовському та Чорному морях. У той же час, залізнична та дорожня інфраструктура здатна переправляти обмежені обсяги продукції до європейських країн, що також зумовлено масовими евакуаціями українців та великою кількістю блокпостів. Залізничні шляхи також були занадто сильно перевантажені внаслідок руху евакуаційних поїздів.

Згідно з інформацією, наданою Міністерством аграрної політики України, близько 90% від загального обсягу експорту вітчизняної продукції здійснювалося через морські порти, зокрема порти Миколаєва та Одеси. Однак, у світлі сучасних викликів, спричинених війною, країна активно розробляє та реалізує заходи, спрямовані на пошук нових альтернативних способів транспортування своїх товарів. Зокрема, велика увага приділяється залізничному сполученню, яке має

потенціал стати важливим елементом експортної інфраструктури. Проте, попри ці зусилля, все ще спостерігається певне обмеження експортного потенціалу України, яке потрібно подолати.

Наприклад, у березні 2022 року, незважаючи на використання залізничних шляхів, було експортовано лише 0,3 мільйона тонн зернової продукції. Варто зазначити, що у довоєнний період, в одні з місяців, обсяги експорту зерна досягали 7 мільйонів тонн, що підкреслює масштаб нинішніх труднощів.

На думку керівництва Укрзалізниці, існує значний потенціал для збільшення експорту зерна, особливо в західних регіонах, до 5 мільйонів тонн на місяць. Однак реалізація цих планів вимагатиме оперативного створення перевалочних мобільних пунктів, розширення існуючих потужностей, а також будівництва низки "сухих портів" поблизу європейських кордонів. Незважаючи на те, що Польща оголосила про початок будівництва одного з таких пунктів, цього все ж недостатньо для забезпечення потреб українського експорту.

Крім того, існує також потреба у залученні вузькоколійного рухомого складу, що дозволить організувати транзит зерна до сусідніх країн. Це передбачає використання портів Польщі та Румунії для оптимізації процесу перевезення сировини. Сучасні виклики вимагають швидкого реагування та ефективної координації зусиль з боку держави, бізнесу та міжнародних партнерів для відновлення експортного потенціалу України в умовах війни та забезпечення продовольчої безпеки як для країни, так і для міжнародного ринку [24].

Ще одним потенційним каналом для експорту можуть бути дунайські порти, розташовані в Ізмаїлі, Рені та Усть-Дунайському. Однак їх пропускна здатність обмежена через резервацію цих портів найбільшими як міжнародними, так і національними трейдерами. При цьому, за планами Міністерства інфраструктури передбачено можливість збільшення потенціалу зазначених портів у два рази.

Зниження негативного впливу, викликаного проблемами, зазначеними раніше, може бути досягнуто шляхом впровадження концентраційних заходів у сфері посівної діяльності, зокрема, шляхом акцентування на культурах із

найвищими показниками питомої вартості, таких як пшениця. На сьогоднішній день, згідно з прогнозами Міністерства інфраструктури, унаслідок широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України очікується зниження площ, відведених під посіви соняшника та кукурудзи, разом із розширенням посівів гороху, ячменю та вівса. Ці зміни пов'язані з недостатньою кількістю пестицидів і добрив, які на сьогодні відчутно бракують.

Варто також зазначити, що на світовому ринку спостерігається рекордний попит на продовольчу продукцію, що робить українську продукцію особливо цінною. Однак, незважаючи на ці позитивні перспективи, виробники сільськогосподарської продукції стикаються з певними негативними факторами, які стосуються зростання витрат на логістику, що, в свою чергу, призводить до зниження рівня прибутку.

Внаслідок бойових дій дуже сильно постраждали посівні площі, що загрожують зниженню об'ємів майбутнього врожаю. При цьому, критичні інфраструктурні об'єкти для його зберігання майже не постраждали. За оцінками Мінагрополітики, внаслідок ведення активних бойових дій, обсяги зменшення посівних площ можуть сягати 20-30 %. При цьому, експерти у сільськогосподарській галузі є менш оптимістичними у своїх прогнозах, оцінюючи досягнення можливих втрат до 39 % [25].

Після 24 лютого 2022 року російська федерація здійснила повну блокаду українських морських портів, що супроводжувалося регулярними обстрілами та руйнуванням портової інфраструктури. Окрім того, атакували і захоплювали торговельні судна, в тому числі іноземних країн. Вже в перший день масштабного вторгнення Україна була змушена закрити більшість своїх портів, зупинивши вантажні операції в Чорноморську, Миколаєві, Південному, Рені, Бердянську та Маріуполі. Надалі окупанти захопили порти в Херсоні, Бердянську та Скадовську, а також Маріуполі. На сьогоднішній день здійснюється блокування всіх морських перевезень із портів Чорного моря.

Ще одним ключовим проблемним питанням у сфері зовнішньоторговельної діяльності є флот, оскільки іноземні власники суден

боятися заходити у порти держави, що перебуває у стані війни, у відносно небезпечному регіоні для життя і здоров'я людей, враховуючи той факт, що страхувальники відмовляються здійснювати страхування тих суден, що перебувають на території ведення військових дій. В кінці березня урядом було ухвалено рішення стосовно відшкодування страхових витрат за рахунок резервного бюджетного фонду, що позитивно вплинуло на судноплавство та перевали, зокрема, зерна на Дунаї. Як з цього приводу зауважено О. Голодницьким, у перспективі бажано збільшити перевалу саме в портах Дунайського регіону до 1,2 млн. тонн на місяць, проте навіть такі заходи визнаються у 10 разів меншими, аніж довоєнні потужності українського судноплавства [26].

Сусідні держави, зокрема Румунія та Польща, готові допомогти українським експортерам з перевезенням вантажів через свої порти. Наприкінці квітня з румунського порту Констанца відправилося перше судно класу Panamax, яке взяло на борт 70 тисяч тонн української кукурудзи. Однак основною проблемою залишається логістика на проміжних етапах транспортування. Наприклад, для транспортування залізної руди, яку раніше завантажували в порту Південний на судно вантажопідйомністю 180 тисяч тонн, необхідно понад 2,5 тисячі залізничних вагонів. Незважаючи на зусилля "Укрзалізниці", проблемою залишається різниця в ширині колії між Україною та Європою, що спричиняє додаткові затримки на кордоні під час перевантаження [26, с. 13].

Таким чином, однією з основних проблем у міжнародній торгівлі України є відновлення експортного потенціалу. Це можна досягти лише шляхом створення нових торгових маршрутів для транспортування сировини та продукції за кордон. Одним із таких можливих напрямків є використання дунайських портів, зокрема в Ізмаїлі, Рені та Усть-Дунайському, однак їх пропускна здатність обмежена через блокування найбільшими міжнародними та вітчизняними трейдерами. У результаті широкомасштабної військової агресії росії проти України розпочалося безпрецедентне переміщення біженців до країн Європи, яке вважається наймасовішим з часів Другої світової війни. Українці

масово полишали як регіони, в яких велися активні бойові дії, так і населені пункти, в яких існувала лише потенційна військова загроза, виїжджаючи переважно до країн ЄС. Надзвичайний динамізм прибуття українських біженців достатньо яскраво відображено у звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР). У відповідності до зазначеного звіту, три мільйони сирійських біженців прибували до Європи протягом декількох років, у той час як з України зазначена кількість біженців прибула приблизно за три тижні після вторгнення.

Найбільший потік українських біженців до держав-членів Європейського Союзу відбувався протягом перших місяців повномасштабного вторгнення росії на територію України, а також у період активних обстрілів енергетичної інфраструктури наприкінці 2022 – на початку 2023 років. Спочатку українці виїжджали до сусідніх країн, таких як Польща, Словаччина, Румунія, Молдова та Угорщина. Однак, з часом, деякі з них переміщувалися до інших держав, зокрема до країн Європейського Союзу, США і Канади. Важливо відзначити, що українці прибували до країн ЄС не лише з території України, але й з інших держав, у яких вони перебували на момент початку повномасштабного вторгнення. Наприклад, на відпочинку в Єгипті на дату 24 лютого 2022 року перебувало від 16 до 20 тисяч українських громадян. Уряд Єгипту надав сприяння в організації безкоштовного перельоту до Польщі, Угорщини та Словаччини. Станом на 4 березня 2022 року таку можливість використали майже 4 тисячі українців, що стало важливим кроком у їхній евакуації в безпечніші регіони [27].

Протягом наступного часу українські біженці переміщалися з однієї країни ЄС до іншої з різних причин, серед яких економічні та фінансові фактори. Ці обставини стали причинами зміни кількості біженців з України на території Польщі та переважання зареєстрованих осіб, які потребують тимчасового захисту, в Німеччині. Необхідно зауважити, що, незважаючи на повернення великої кількості українських громадян з Польщі на батьківщину, багато біженців вирішували переїхати саме до Німеччини, а згодом і до Норвегії та Нідерландів. Це свідчить про те, що в умовах війни та економічної нестабільності українці

шукають кращі можливості для життя та роботи в більш стабільних країнах, де можуть отримати підтримку та захист [28, с. 129-143].

Специфічною особливістю міграційної кризи в Європейському Союзі після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України є те, що значна кількість українців вирішила повернутися додому після стабілізації ситуації на фронті. Це повернення відбулося у період, коли спостерігалось зменшення масштабів обстрілів, а також після звільнення тимчасово окупованих територій, зокрема в Харківській області та правобережній частині Херсонщини. За даними прес-служби польської прикордонної служби, яка фіксувала статистику, станом на кінець листопада 2022 року, починаючи з 24 лютого 2022 року, на в'їзд до Польщі кордон перетнуло 8,031 млн. громадян України, в той час як на виїзд – 6,219 млн. осіб [28].

Також варто відзначити, що повернення українців додому є важливим елементом для відновлення економіки країни. Багато з тих, хто повертається, прагнуть відновити свої професійні та бізнесові діяльності, що, у свою чергу, може позитивно вплинути на ситуацію в країні та сприяти її відновленню після війни. Проте, повернення українців також супроводжується викликами, пов'язаними з відновленням інфраструктури, забезпеченням житлом і соціальними послугами, що потребує зусиль з боку держави та міжнародної спільноти [29].

Станом на липень 2024 року кількість українських біженців у європейських країнах становила майже шість мільйонів. Останні показники кількості зареєстрованих українських біженців у державах-членах ЄС, представлено на рис. 1.2.

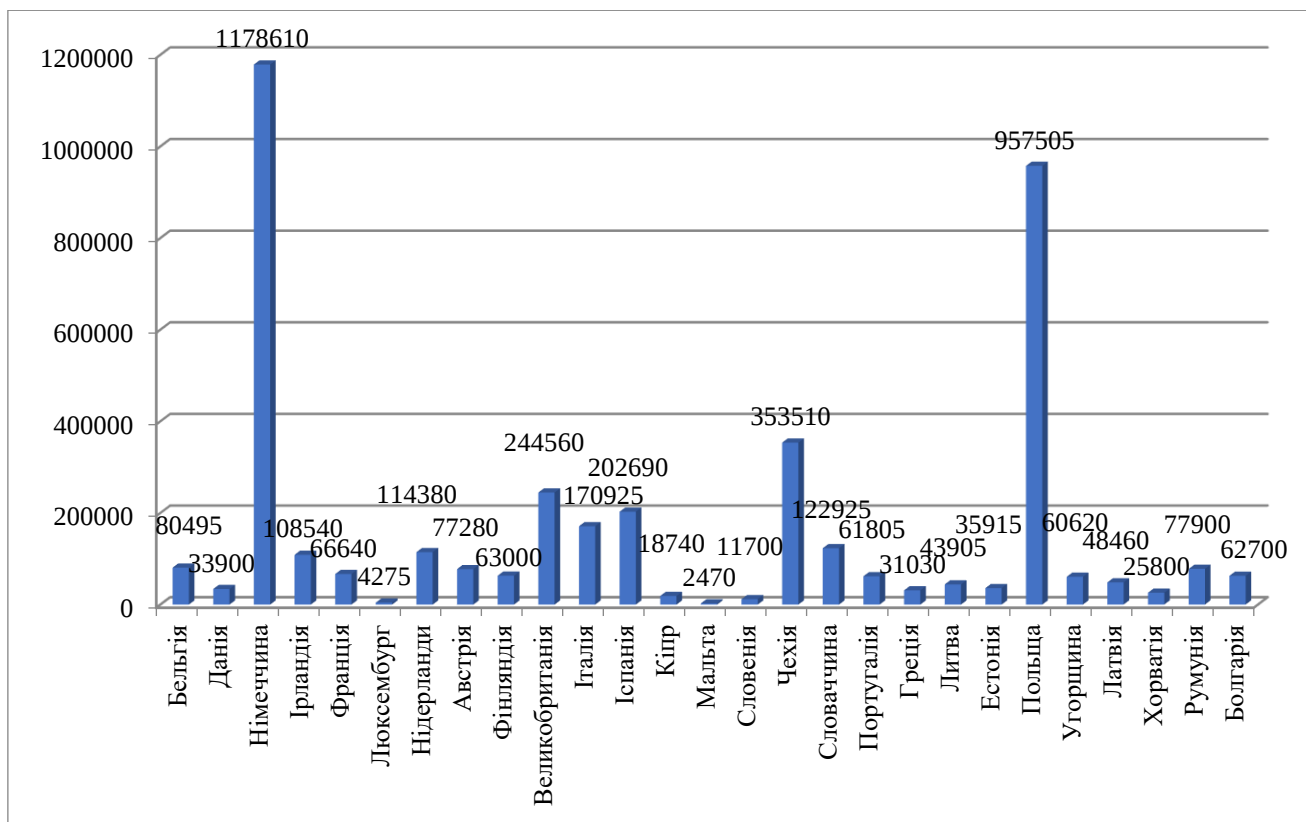

Рис. 1.2. – Кількість українських біженців за країнами станом на липень 2024 року

Джерело: складено автором на основі [29, 30]

Прогнозується, що після завершення воєнних дій на території України, велика кількість біженців залишиться проживати на території ЄС. Зокрема, мова йде про громадян, які втратили житло через російські обстріли. Внаслідок тривалого перебування у країнах ЄС, велика кількість біженців повноцінно пристосувалися та адаптувалися до умов нового суспільства, опанували мову державни перебування, налагодили житлово-побутові умови та соціальні контакти, вивчили мову країни перебування тощо.

Не останню роль відіграє і той факт, що рівень економічного та соціального забезпечення у країнах ЄС є вищим, порівняно з Україною. Так, у відповідності до досліджень Центру економічної стратегії, проведених у 2023 році, після завершення військових дій в Україні, за кордоном планують залишитися 1,33,3 млн. українських громадян, що на 0,4-0,6 млн. осіб більше, ніж було встановлено за результатами аналогічного опитування наприкінці 2022 року. Поступове збільшення кількості українських біженців, які виявили бажання у

подальшому залишитися за кордоном, зумовлено тривалістю війни та їх адаптації до нових умов. Потрібно зазначити, що оскільки велика кількість біженців – це жінки та діти, то після завершення бойових дій та скасування правового режиму воєнного стану, до країн ЄС може виїхати велика кількість чоловіків, щоб прожити зі своєю родиною [31].

Війна в Україні спричинила глибокі економічні втрати та значні виклики для різних секторів економіки. На тлі скорочення кількості працюючих підприємств і блокади ключових експортних шляхів держава відчула значний спад економічної активності, що негативно вплинуло на бюджет і міжнародну торгівлю. Більшість підприємств аграрного сектору змушені адаптуватися до нових умов, проте їх експортний потенціал залишився значно обмеженим через блокування морських портів. Існує гостра потреба у розвитку альтернативних шляхів постачання, таких як залізниця, однак цей напрямок потребує значного покращення інфраструктури.

Значною мірою підтримка економічної стабільності України забезпечується міжнародною допомогою, особливо з боку США, ЄС та міжнародних фінансових установ. Ці ресурси дозволяють забезпечувати критичні видатки, підтримувати соціально вразливі верстви населення, а також інвестувати в критичну інфраструктуру. Така допомога стала основним фінансовим джерелом для України та закладає підґрунтя для майбутнього відновлення.

Важливою є роль міжнародних організацій у плануванні та реалізації відновлення України, що передбачає не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, а й структурні зміни в економіці, орієнтовані на сталий розвиток, інновації та євроінтеграцію. План «Маршалла для України», розроблений міжнародними партнерами, передбачає значну мобілізацію ресурсів для повоєнної модернізації країни.

Висновки з аналізу економічної ситуації України вказують на необхідність активного стратегічного планування та координації міжнародної допомоги. Важливими завданнями залишаються відновлення експортного потенціалу,

підтримка агропромислового комплексу та забезпечення прозорості використання міжнародних коштів. Скоординоване стратегічне планування та мобілізація міжнародної підтримки дозволять Україні компенсувати економічні збитки та створити основу для стабільного розвитку в майбутньому.

1.3. Міжнародна допомога в протидії новітнім загрозам для економіки України

Лише за перший місяць прямі та непрямі втрати України в економічному секторі становили більше 600 мрд.дол. США, і продовжують зростати з кожним днем. У відповідності до звіту департаменту ООН, у випадку тривалого продовження військових дій на території України, розвиток економіки може бути відкинуто на декілька десятиків років назад. До того ж, це може спричинити опинення 90 % українців на межі бідності [32].

На сьогоднішній день Україна потребує формування такої економічної системи, що сприятиме можливості для забезпечення доходів до державного бюджету та підтримки оборонного сектору в умовах повномасштабної війни. Західні партнери, зокрема Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія та Канада, проводять активну діяльність у напрямку розробки програм макрофінансування та надання державної допомоги. У той же час, існує потреба у запровадженні програм, що спрямовані на підвищення надходжень фінансових інвестицій та стійкого економічного зростання.

В умовах активних воєнних дій на території України недостатнім є використання лише державної допомоги для розбудови економіки та забезпечення її стійкості. Залежність від централізованого контролю не сприятиме формуванню належного інвестиційного клімату. У цій ситуації ключовою метою має стати застосування різноманітних урядових ресурсів та рішень політичного характеру, що передбачає реалізацію стратегічних підходів, які позитивно впливають на стимулювання приватного бізнесу до здійснення інвестицій, створення нових робочих місць та інтеграції української економічної системи до Європейського Союзу.

Протягом майже восьми місяців після початку широкомасштабного вторгнення росії на територію України західні партнери надали Україні значні фінансові ресурси, які були призначені для підтримки державного бюджету. Хоча ці кошти є важливими, їх обсяги виявилися недостатніми для вирішення всіх фінансових потреб країни. Більш того, частина цих коштів досі не була отримана, що створює додаткові труднощі для бюджету. Без належного фінансового сприяння, якого Україна потребує для стабільності, країна не змогла б забезпечити відносну наповненість бюджету [33].

Ця ситуація свідчить про необхідність пошуку нових рішень і механізмів, які б змогли не лише забезпечити фінансову підтримку, а й створити умови для розвитку економіки в умовах воєнного часу. Важливо, щоб держава вжила заходів, які стимулювали б інвестиції в реальний сектор економіки, а також забезпечили б підтримку для малого і середнього бізнесу, який є основою економічної стабільності. Інтеграція до європейських економічних структур може також стати потужним чинником, який спонукатиме до активізації інвестиційних процесів та розвитку підприємництва в Україні. У результаті, лише комплексний підхід до фінансової політики, спрямований на залучення як державних, так і приватних інвестицій, може забезпечити економічне зростання та стійкість в умовах війни.

У той же час, протягом усього періоду не було здійснено жодних заходів, спрямованих на економічне відновлення держави, оскільки висловлюється хибне твердження стосовно необхідності закінчення війни. Враховуючи те, що терміни закінчення військових дій є невідомими, то Україна вже повинна починати нарощувати та зміцнювати не лише військовий, але й економічний потенціал.

У контексті досліджуваного питання варто зауважити, що мікроекономіка Київського та Західного регіону працює достатньо добре. Значна частина цього підтримується штучно. Уряд суттєво збільшив кількість людей на державних заробітних платах і друкує гроші для покриття витрат. Кілька приватних підприємств виплачують зарплату працівникам щонайменше до кінця 2022 року, хоча вони вже не працюють. Знову виникає тіньова економіка (часто у твердій

валюти) через тиск на гривню.

На рівні макроекономіки українська економіка зазнає ще більш значних труднощів. Внутрішній валовий продукт впав на 30%. Сільське господарство хитке, через те, що обсяг експорту зараз складає лише частину від довоєнного рівня, деякі підприємства і сектори економіки змушені скорочувати діяльність.. Багато великих підприємств у промисловій галузі припинили своє функціонування внаслідок пошкодження чи закриття. Внаслідок цього Майже третина робітників опинилися без роботи.

Значні виклики постають і перед державними фінансами. Дефіцит центрального уряду становить приблизно 5 млрд. євро на місяць. Більшість обіцяного фінансування Європейського Союзу, спрямованого на скорочення цього розриву, не було надано. Більше того, навіть після виплати більша частина цих коштів буде у формі кредитів, які будуть обтяжувати українську економіку на довгі роки [33, с. 4].

У цих умовах ключову роль відіграватимуть програми, спрямовані на фінансовий розвиток і відбудову України, що розроблятимуться за зразком плану Маршалла, який почав реалізовуватися у квітні 1948 року та сприяв відбудові європейських країн, які були сильно порушені та зазнали руйнувань внаслідок Другої світової війни. Уже на початку березня 2022 року Конгрес США схвалив одноразовий пакет екстреної фінансової допомоги Україні на 13,6 млрд дол. США [35]. Проте, цих коштів вистачило лише на тимчасове забезпечення основних потреб української економіки та армії. Фінансова допомога від партнерів України продовжує надходити майже щодня. Однак для того, щоб українська економіка повністю вийшла з кризи, спричиненої війною, потрібен системний, а не ситуаційний підхід – конкретна і покрокова стратегія відновлення економіки держави.

Тогочасний прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон розповів про загальні перспективи розробки такого плану: «Досягнуто домовленості про необхідність показати народу України зараз, що для того, щоб вільна, суверенна, незалежна Україна не була відновлена і захищені, ми матимемо план Маршалла

для відбудови України» [36].

Окрім важливої ролі держав-партнерів України у процесі відбудови країни, великий внесок у це відновлення має зробити й приватний бізнес. У цій ситуації, зокрема, важливими є зусилля, які здійснюються державними установами, що займаються залученням інвестицій. Виконавчий директор «UkraineInvest», що є державним офісом із залучення інвестицій в Україну, Сергій Цівкач, наголошує на тому, що в даний момент його організація активно контактує з інвесторами з метою спонукання їх перенести своє виробництво до України. Це є важливим кроком для підтримки економіки країни, яка переживає складні часи через воєнні дії.

Незважаючи на продовження війни, офіс «UkraineInvest» зумів знайти інвесторів, які виявляють бажання не лише спостерігати за ситуацією в Україні, але й готові проводити особисті зустрічі та консультації безпосередньо в Києві та в кількох інших містах країни [37]. Це свідчить про те, що, попри виклики, що постають перед бізнесом у контексті війни, все ще існує інтерес до інвестицій в українську економіку.

Залучення іноземних інвесторів до України може стати рушійною силою для відновлення економіки, оскільки приватний сектор здатен не лише забезпечити фінансові вливання, але й привнести нові технології, управлінські практики та інновації, які є критично важливими для модернізації українських підприємств. Також важливо підкреслити, що співпраця з іноземними бізнесменами може сприяти створенню нових робочих місць, розвитку місцевих підприємств та підвищенню конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках.

Волонтерська діяльність бізнесу в умовах війни демонструє соціальну відповідальність підприємців і їх готовність підтримувати країну у важкий час. Підприємства, що беруть участь у таких ініціативах, не лише надають фінансову підтримку, але й мобілізують ресурси та зусилля для задоволення нагальних потреб суспільства, яке постраждало внаслідок агресії. Кошти, зібрані цими фондами, спрямовуються на допомогу людям, які втратили домівки, а також на

підтримку тих, хто захищає країну на фронті.

Ці ініціативи стають важливим елементом соціальної та економічної стабільності, адже вони допомагають не лише в короткостроковій перспективі, але й закладають основи для майбутнього відновлення економіки. Підтримка волонтерських проєктів, а також активна участь бізнесу в наданні гуманітарної допомоги створюють позитивний імідж України на міжнародній арені, демонструючи єдність та стійкість її народу в умовах випробувань.

Німеччина також виділить кошти зі свого бюджету на проєкт відновлення України, про що 22 березня було оголошено під час презентації держбюджету Німеччини на 2022 рік. Міністр фінансів Німеччини Крістіан Лінднер запевнив, що в майбутньому німецький бюджет буде доопрацьований таким чином, щоб фінансисти мали б можливість належним чином відреагувати на наслідки запроваджених санкцій та відмови росії постачати енергоносії в країну на основі розрахунків у європейській валюті [38].

Приймаючи на себе частку відповідальності перед країною, західні партнери України активно консолідують свої фінансові зусилля для відновлення української економіки, що зазнала серйозних втрат внаслідок війни. Однак варто зазначити, що чим довше затягуватиметься військовий конфлікт, тим більше фінансової допомоги буде потрібно для досягнення цієї важливої мети. Згідно з попереднім прогнозом Bloomberg, економіка України скоротиться на 20% у 2022 році, що є серйозним ударом по її стабільності та розвитку.

Важливо підкреслити, що подальшого спаду економічного зростання можна уникнути лише за умови, якщо в найближчі місяці вдасться зупинити війну. Як зазначає Bloomberg, за такого сценарію, разом із відповідною допомогою Заходу, українська економіка зможе зрости на 23% протягом 2023 року [39]. Це свідчить про те, що міжнародна підтримка є критично важливою для відновлення економіки, і що інвестиції та фінансова допомога можуть суттєво сприяти стабілізації ситуації в Україні.

Окрім того, вкрай важливо, щоб фінансова допомога надходила не лише у формі прямих інвестицій, але й у вигляді кредитів, грантів, а також

консультаційної підтримки. Це дозволить українському бізнесу адаптуватися до нових умов і реалізувати програми, які сприятимуть відновленню промисловості та створенню нових робочих місць. В умовах війни, коли інфраструктура країни зазнає значних руйнувань, критично важливо, щоб західні партнери України продовжували підтримувати економіку, пропонуючи нові інструменти для розвитку та відновлення.

Таким чином, стабільність та зростання української економіки в майбутньому залежить не лише від внутрішніх зусиль, але й від підтримки міжнародної спільноти, яка може забезпечити необхідні ресурси для відновлення та розвитку України в умовах війни. Це підкреслює важливість консолідації зусиль з боку всіх учасників, які зацікавлені у відновленні миру та стабільності в Україні.

На початку липня 2022 року відбулася спільна Конференція з відновлення України в Лугано. Не дивлячись на величезну доброзичливість учасників по відношенню до України, результати зазначеної конференції мали виключно банальний характер, оскільки основна увага була спрямована на необхідності дотримання засад прозорості та ефективного управління, проте зовсім відсутні пропозиції щодо конкретних кроків.

Позитивність настроїв є недостатнім чинником для усунення величезних розривів чи розуміння неможливості реального оцінювання надзвичайної економічної ситуації та ролі приватного сектора. Європейським Союзом було запропоновано 9 млрд. євро бюджетної підтримки, з якої до цього часу надано лише 1 млрд. євро у формі пільгової позики ЄС. Протягом цього самого періоду Україною було представлено покроковий урядовий Національний план відновлення. Не дивлячись на те, що Європейським Союзом було запропоновано спеціальну «платформу» для України, в межах якої було б об'єднано зусилля усіх зацікавлених сторін, проте до цього часу практичних заходів здійснено не було [40].

На сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли лише незначна частина населення може дозволити собі жити на рівні достатку. Якщо брати до

уваги показники нормального рівня життя, то вони є дещо вищими, проте останнім часом спостерігається тенденція до їх поступового зниження. Це пов'язано з численними викликами, зокрема соціально-економічною нестабільністю, змінами у рівні зайнятості, коливаннями доходів та інфляційними процесами.

Рівень життя населення формується під впливом багатьох факторів, серед яких основними є прожитковий мінімум, рівень економічної активності, індекс споживчих цін, мінімальна і середня заробітна плата, а також доступність основних соціальних послуг. Кожен із цих показників має суттєве значення для формування загальної картини добробуту населення.

У таблиці 1.2 представлено динаміку змін індексу споживчих цін у період з 2015 до 2022 року. Ця інформація дозволяє проаналізувати, як змінювались ціни на основні товари та послуги, що, своєю чергою, дає змогу оцінити економічні умови, у яких живе більшість громадян. Індекс споживчих цін є ключовим індикатором, який впливає на формування соціальних стандартів, таких як розмір прожиткового мінімуму.

Підвищення прожиткового мінімуму прямо пов'язане з інфляційними процесами, відображеними в індексі споживчих цін. Саме тому моніторинг змін цього показника є критично важливим для вчасного реагування на економічні виклики та забезпечення належного рівня соціального захисту населення. Враховуючи зростання вартості життя, необхідно постійно вдосконалювати механізми коригування соціальних стандартів, щоб підтримувати життєздатність домогосподарств та сприяти зменшенню соціальної нерівності.

Саме тому моніторинг змін індексу споживчих цін є критично важливим для своєчасного реагування на економічні виклики. Коригування прожиткового мінімуму має бути систематичним і враховувати не лише інфляційні процеси, але й такі аспекти, як реальний дохід населення та структура споживання домогосподарств. Наприклад, у 2022 році витрати на харчові продукти становили близько 50% від загальних витрат домогосподарств, що свідчить про високий рівень фінансової напруженості серед значної частини населення.

Враховуючи зростання вартості життя, важливо вдосконалювати механізми коригування соціальних стандартів, щоб не лише підтримувати життєздатність домогосподарств, але й сприяти зменшенню соціальної нерівності. Політики у цій сфері мають бути орієнтовані на підвищення реальних доходів громадян, зменшення залежності від державної допомоги та забезпечення рівного доступу до базових соціальних послуг. Це дозволить створити більш стійке економічне середовище та знизити рівень соціальної напруги в суспільстві.

Таким чином, аналіз ключових економічних показників дає змогу краще розуміти вплив економічних умов на добробут населення і формувати ефективну політику для стабілізації та покращення рівня життя в Україні.

Таблиця 1.2. Показники зміни індексу споживчих цін протягом 2015-2024 років

Рік	Індекс споживчих цін	Харчування	Алкоголь, тютюн	Одяг і взуття	Комунальні послуги	Предмети для дому	Охорона здоров'я	Транспорт	Зв'язок	Дозвілля	Освіта	Ресторани і готелі
2015	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8	105,9	142,7	117,9	124,3
2016	113,9	109,0	112,6	116,1	135,1	109,4	111,7	106,5	103,9	112,2	116,5	113,1
2017	114,4	112,9	126,2	102,4	126,7	102,9	106,2	114,2	108,7	104,3	111,9	113,6
2018	110,9	111,1	118,5	101,8	106,8	106,1	108,8	115,7	111,0	104,4	114,6	115,3
2019	107,9	108,0	115,6	100,2	108,0	102,9	106,7	104,1	115,5	102,4	113,4	111,1
2020	102,7	102,7	110,7	95,4	97,0	99,3	105,3	98,1	106,5	98,2	113,6	105,9
2021	109,4	110,8	109,8	95,5	123,2	102,9	106,6	110,0	105,2	103,3	115,3	106,1
2022	120,2	126,6	117,4	97,3	105,1	116,1	114,5	131,8	110,9	110,9	114,1	116,1
2015	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8	105,9	142,7	117,9	124,3
2016	113,9	109,0	112,6	116,1	135,1	109,4	111,7	106,5	103,9	112,2	116,5	113,1
2017	114,4	112,9	126,2	102,4	126,7	102,9	106,2	114,2	108,7	104,3	111,9	113,6

Джерело: складено автором на основі [41].

Дані, наведені в таблиці 1.2, показують, що вартість товарів і послуг зростає швидше, ніж мінімальний прожитковий мінімум та заробітна плата. Це може вказувати на наявність соціально-економічних проблем, що сприяють

зниженню рівня життя населення.

Аналіз таблиці, що відображає показники зміни індексу споживчих цін в Україні протягом 2015-2024 років, дозволяє виявити ключові тенденції в зміні цін на різні категорії товарів та послуг. Загалом, індекс споживчих цін (ІСЦ) є важливим показником, що відображає рівень інфляції та загальну вартість життя населення.

У 2015 році індекс споживчих цін становив 148,7, що свідчить про високий рівень інфляції, зокрема в таких категоріях, як харчування (145,9) та комунальні послуги (215,8), які мали найбільше значення. Це може свідчити про різке зростання цін на основні потреби населення, що могло призвести до зниження рівня життя.

З 2016 по 2019 роки спостерігалася поступова стабілізація інфляції. Індекс споживчих цін знизився до 107,9 у 2019 році. Протягом цього періоду категорії товарів, такі як харчування та алкоголь, також демонстрували зменшення, що вказує на поліпшення економічної ситуації. Найбільше зниження інфляції спостерігалось в 2020 році, коли ІСЦ становив лише 102,7, що свідчить про стабільність цін.

Однак, у 2021 році інфляція знову почала зростати до 109,4, зокрема через підвищення цін на харчування (110,8) та комунальні послуги (95,5). Це свідчить про повернення економіки до етапу зростання цін після періоду стабільності. В 2022 році спостерігалось подальше зростання індексу до 120,2, зокрема в категорії харчування, що досягло 126,6, вказуючи на суттєве зростання витрат на їжу та необхідні товари.

Узагальнюючи, таблиця демонструє, що в Україні протягом 2015-2024 років індекс споживчих цін зазнав значних коливань, що відображає як економічну стабільність, так і періоди інфляції. Зростання цін на харчування та комунальні послуги продовжує бути основним викликом для населення, оскільки ці категорії мають найбільший вплив на щоденні витрати сімей. Це підкреслює важливість контролю за цінами з боку уряду та інших відповідних організацій, а також підтримки соціально вразливих груп населення, особливо в умовах

економічної нестабільності. Важливим аспектом у дослідженні є також розрахунок внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення, вираженого в доларах США, що дозволяє порівняти економічний стан України з іншими країнами. Детальний аналіз динаміки номінального ВВП в Україні за період 2002-2023 років представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. - Рівень номінального ВВП на душу населення в Україні протягом 2002-2023 років

Рік	Грн.	Дол. США	Населення (тис. осіб)	Рік	Грн.	Дол. США	Населення (тис. осіб)
2002	4681,9	879	48230	2013	31989	4030,3	45483
2003	5592,9	1048,8	47801	2014	35834	3014,6	43722
2004	7273,5	1367,5	47448	2015	46210	2115,4	42836
2005	9374,3	1829,2	47091	2016	55854	2185,9	42668
2006	11634	2303,8	46771	2017	70224	2640,3	42477
2007	15499	3069,1	46501	2018	84192	3095,2	42269
2008	20503	3892,5	46240	2019	94590	3659,8	42019
2009	19836	2546	46044	2020	100432,5	3725,6	41760
2010	23604	2974,4	45865	2021	131907,2	4826,6	41389
2011	28814	3570,8	45693	2022	126152,3	3900,5	41149
2012	30913	3856,8	45577				

Джерело: складено автором на основі [42]

Аналіз таблиці, що відображає рівень номінального валового внутрішнього національного продукту (ВВП) на душу населення в Україні протягом 2002-2023 років, дозволяє виявити основні тенденції економічного розвитку країни. У таблиці наведено дані за роками, де зазначено як номінальний ВВП у гривнях, так і в доларах США, а також кількість населення.

З початку аналізу видно, що рівень номінального ВВП на душу населення в Україні протягом 2002-2023 років показує загальну тенденцію до зростання. У 2002 році цей показник становив 4681,9 грн. (879 дол. США), а вже у 2022 році він досяг 126152,3 грн. (3900,5 дол. США). Це вказує на те, що за 20 років валовий національний продукт на душу населення в гривневому еквіваленті зріс більш ніж у 27 разів, хоча в доларовому вираженні зростання не є таким значним.

Динаміка зростання ВВП на душу населення мала свої особливості в різні

періоди. Наприклад, у 2008 році спостерігалось помітне підвищення до 20503 грн. (3892,5 дол. США), що могло бути зумовлене економічним підйомом. Проте вже у 2009 році, через глобальну фінансову кризу, відбулося зниження до 19836 грн. (2546 дол. США), що підтверджує вразливість економіки України до зовнішніх шоків.

Наступні роки (2010-2014) характеризуються відновленням і зростанням ВВН, зокрема в 2013 році він становив 31989 грн. (4030,3 дол. США). Проте 2014 рік ознаменувався політичною і економічною кризою, що призвела до зниження номінального ВВН на душу населення до 35834 грн. (3014,6 дол. США).

У 2015-2016 роках спостерігається поступове відновлення економіки, зокрема у 2016 році показник досяг 55854 грн. (2185,9 дол. США). Протягом 2017-2019 років ВВН на душу населення продовжував зростати, досягнувши в 2019 році 94590 грн. (3659,8 дол. США).

2020 рік приніс нові виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, проте ВВН на душу населення знову зріс до 100432,5 грн. (3725,6 дол. США). У 2021 році спостерігається значне зростання до 131907,2 грн. (4826,6 дол. США), що свідчить про відновлення економіки після пандемії.

Однак, у 2022 році, через наслідки війни, відбувся знижений показник до 126152,3 грн. (3900,5 дол. США), що вказує на негативний вплив війни на економіку і рівень життя населення.

Таким чином, загальний аналіз таблиці показує, що рівень номінального ВВН на душу населення в Україні має висхідну тенденцію, але підлягає впливу значних економічних і політичних факторів. Зростання ВВН на душу населення в гривневому вираженні не завжди корелює зі зміною в доларах США, що свідчить про можливі коливання валютного курсу і інфляційні процеси в країні. Підсумовуючи, економічна ситуація в Україні залишається вразливою, і для подальшого зростання необхідні стабільні політичні умови і підтримка з боку міжнародних партнерів.

Показники економічної активності населення та рівень зайнятості здійснює безпосередній вплив на соціально-демографічну ситуацію. У цьому

зв'язку У цьому контексті варто розглянути показники економічної активності населення, детальніше представлені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4. - Показники економічної активності населення протягом 2000-2021 років

Рік	Економічно активне населення	Зайнятість населення		Безробіття	
		Тис.	%	Тис.	%
2003	20618,1	18624,1	90,3	1994	9,7
2004	20582,5	18694,3	90,8	1888,2	9,2
2005	20481,7	18886,5	92,2	1595,2	7,8
2006	20545,9	19032,2	92,6	1513,7	7,4
2007	20606,2	19189,5	93,1	1416,7	6,9
2008	20675,7	19251,7	93,1	1424	6,9
2009	20321,6	18365	90,3	1956,6	9,6
2010	20220,7	18436,5	91,2	1784,2	8,8
2011	20247,9	18516,2	91,4	1731,7	8,6
2012	20393,5	18736,9	91,8	1656,6	8,1
2013	20478,2	18901,8	92,3	1576,4	7,7
2014	19035,2	17188,1	90,3	1847,1	9,7
2015	17396	15742	90,4	1654	9,5
2016	17303,6	15626,1	90,3	1677	9,7
2017	17854,4	16156,4	90,5	1698	9,5
2018	17939,5	16360,9	91,2	1578,6	8,8
2019	18066	16578,3	91,8	1487,7	8,2
2020	16917,8	15244,5	90,1	1673,3	9,9
2021	16666,8	14957,3	89,7	1709,5	10,3

Джерело: складено автором на основі [43]

Аналіз таблиці, що містить показники економічної активності населення в Україні протягом 2000-2021 років, дозволяє виявити основні тенденції зайнятості, безробіття та загальної економічної активності.

Протягом цього періоду спостерігається загальна динаміка економічної активності, яка відображає різноманітні економічні умови, зокрема вплив фінансових криз, політичних змін та глобальних подій, таких як пандемія COVID-19.

У таблиці наведені дані про економічно активне населення, зайнятість і рівень безробіття, які представлені у тисячах осіб і відсотках. У 2003 році економічно активне населення становило 20618,1 тис. осіб, з рівнем зайнятості 90,3%, що свідчить про помірно стабільну економіку того часу. Протягом

наступних років, до 2008 року, спостерігається деяке зростання зайнятості, досягнувши 93,1% у 2007-2008 роках, а кількість зайнятих населення зросла до 19251,7 тис. осіб.

Проте глобальна фінансова криза 2008 року негативно вплинула на економіку України, і у 2009 році зафіксовано зменшення зайнятості до 90,3%, з одночасним зростанням безробіття до 9,6%. У наступні роки, з 2010 по 2013, спостерігається поступове відновлення зайнятості з рівнем безробіття, який коливався від 7,7% до 8,8%.

У 2014 році, з огляду на політичну і військову нестабільність, рівень економічної активності знизився, з економічно активним населенням 19035,2 тис. осіб і зайнятістю 90,3%, тоді як безробіття зросло до 9,7%. Протягом 2015-2019 років ситуація залишалася відносно стабільною, проте безробіття залишалося на високому рівні, досягаючи 8,2% у 2019 році.

Ситуація у 2020 році різко погіршилася через пандемію COVID-19, коли економічно активне населення знизилося до 16917,8 тис. осіб, а безробіття зросло до 9,9%. Останні дані за 2021 рік демонструють подальше зниження економічної активності з 16666,8 тис. осіб та збільшення безробіття до 10,3%.

Отже, дані таблиці свідчать про те, що економічна активність населення в Україні протягом аналізованого періоду підлягала значним коливанням, які були зумовлені внутрішніми і зовнішніми факторами. Пікові значення зайнятості спостерігалися до глобальної фінансової кризи, після якої відбулося поступове відновлення, але знову зростання безробіття в результаті політичних криз та пандемії COVID-19. Це підкреслює вразливість української економіки до зовнішніх і внутрішніх шоків, що вимагає розробки ефективних стратегій для підвищення рівня зайнятості та зниження безробіття в майбутньому.

Дані, представлені в таблиці 1.4, свідчать про негативну тенденцію в Україні, зокрема про зменшення кількості економічно активного населення та зниження рівня зайнятості. Однак, структура економічно активного населення залишається стабільною, і частка зайнятих осіб майже не змінюється протягом аналізованого періоду. Ключовим аспектом є поступове зниження рівня

безробіття до 2013 року, після чого, починаючи з 2014 року, цей показник почав зростати, досягнувши 10,3% у 2021 році. Така тенденція негативно відображається на добробуті населення, оскільки високий рівень безробіття створює додаткове навантаження на державний бюджет через необхідність соціальних виплат, що зменшує можливості для інвестицій в інші сектори економіки, здатні сприяти підвищенню зайнятості та рівня життя громадян.

Рівень доходів громадян є одним із ключових чинників, що визначають якість життя населення. Серед основних показників, які впливають на рівень життя, особливе місце займає мінімальна заробітна плата. В Україні це законодавчо встановлена сума, яку виплачують за виконання некваліфікованої праці, і нижче якої роботодавець не має права платити. Теоретично, цей показник має бути ефективним інструментом для покращення добробуту громадян, однак на практиці він часто виконує радше політичну, ніж економічну функцію.

Протягом останніх десятиліть мінімальна заробітна плата в Україні зазнавала змін, що часом супроводжувались значними інфляційними процесами. Наприклад, у 2000 році вона становила всього 118 грн, тоді як у 2023 році її розмір досяг 6700 грн без врахування податків. Попри це, реальна купівельна спроможність мінімальної заробітної плати залишається вкрай низькою. Для порівняння, за підрахунками економістів, фактичний прожитковий мінімум у 2023 році для працездатної особи перевищував 8000 грн, що вказує на суттєвий розрив між законодавчо встановленим рівнем доходів та реальними потребами громадян.

Підвищення мінімальної заробітної плати в Україні нерідко стає елементом політичних маніпуляцій. У багатьох випадках збільшення цього показника супроводжується активною передвиборчою риторикою, однак такі рішення часто не підкріплені належним економічним обґрунтуванням. Наприклад, різке підвищення зарплат може спричинити зростання податкового навантаження на бізнес, що своєю чергою впливає на ринок праці та рівень зайнятості.

У таблиці 1.5 наведено динаміку мінімальної заробітної плати за період 2000–2024 років, яка ілюструє тенденції її зростання. Водночас ці дані свідчать

про те, що підвищення заробітної плати не завжди корелює зі зростанням реальних доходів населення, оскільки воно часто супроводжується збільшенням цін на базові товари та послуги.

Для забезпечення стабільного економічного зростання і зменшення рівня бідності важливо, щоб підвищення мінімальної заробітної плати супроводжувалося комплексними заходами, такими як стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, зниження податкового тиску та впровадження ефективної політики щодо регулювання цін. Лише за таких умов можна досягти реального покращення рівня життя населення

Таблиця 1.5. - Показники зміни рівня мінімальної заробітної плати в Україні протягом 2000-2024 років

Період	Мінімальна заробітна плата	Період	Мінімальна заробітна плата
01.04.2000-30.06.2000	90	01.07.2010-30.09.2010	888
01.07.2000-31.12.2001	118	01.10.2010-30.11.2010	907
01.01.2002-30.06.2002	140	01.12.2010-31.12.2010	922
01.07.2002-31.12.2005	165	01.01.2011-31.03.2011	941
01.01.2003-30.11.2003	185	01.04.2011-30.09.2011	960
01.12.2003-31.08.2004	205	01.10.2011-30.11.2011	985
01.09.2004-31.12.2004	237	01.12.2011-31.12.2011	1004
01.01.2005-31.03.2005	262	01.01.2012-31.03.2012	1073
01.04.2005-30.06.2005	290	01.04.2012-30.06.2012	1094
01.07.2005-31.08.2005	310	01.07.2012-30.09.2012	1102
01.09.2005-31.12.2005	332	01.10.2012-30.11.2012	1118
01.01.2006-30.06.2006	350	01.12.2012-31.12.2012	1134
01.07.2006-30.11.2006	375	01.01.2013-30.11.2013	1147
01.12.2006-31.03.2007	400	01.12.2013-31.08.2015	1218
01.04.2007-30.06.2007	420	01.09.2015-30.04.2016	1378
01.07.2007-30.09.2007	440	01.05.2016-30.11.2016	1450
01.10.2007-31.12.2007	460	01.12.2016-31.12.2016	1600
01.01.2008-31.03.2008	515	01.01.2017-31.12.2017	3200
01.04.2008-30.09.2008	525	01.01.2018-31.12.2018	3723
01.10.2008-30.11.2008	454	01.01.2019-31.12.2019	4173
01.12.2008-31.03.2009	605	01.01.2020-31.08.2020	4723
01.04.2009-30.06.2009	625	01.09.2020-31.12.2020	5000
01.07.2009-30.09.2009	630	01.01.2021-30.11.2021	6000
01.10.2009-31.10.2009	650	01.12.2021-30.09.2022	6500
01.11.2009-31.12.2009	744	01.10.2022-31.12.2023	6700
01.01.2010-31.03.2010	869	01.01.2024-31.03.2024	7100
01.04.2010-30.06.2010	884	3 01.01.2024	8000

Джерело: складено автором на основі [44]

Аналіз таблиці, що містить показники зміни рівня мінімальної заробітної плати в Україні протягом 2000-2024 років, показує динаміку росту заробітної плати в контексті економічних і соціальних змін у країні. Протягом цього періоду мінімальна заробітна плата зазнала значних змін, відображаючи як економічний розвиток, так і соціальні виклики, що стоять перед населенням.

Починаючи з 2000 року, мінімальна заробітна плата була встановлена на рівні 90 гривень у другому кварталі, а до кінця 2001 року підвищилася до 118 гривень. Протягом періоду з 2002 по 2005 роки мінімальна заробітна плата зросла до 165 гривень. У 2006 році було зафіксовано підвищення до 375 гривень, що вказує на позитивні зміни в економіці після політичних та економічних криз початку 2000-х.

Важливими періодами були 2008 та 2009 роки, коли, незважаючи на глобальну фінансову кризу, мінімальна заробітна плата зросла з 515 гривень до 625 гривень, з подальшим незначним зростанням до 650 гривень до кінця 2009 року. Цей етап підкреслює зусилля уряду України в підтримці економіки та підвищення рівня життя населення в умовах кризової ситуації.

У 2010 році заробітна плата становила 869 гривень і продовжила зростати, досягнувши 888 гривень у квітні того ж року, а потім поступово підвищуючись до 1004 гривень у грудні. Значне зростання відбулося в 2016 році, коли мінімальна заробітна плата досягла 1450 гривень, а у 2017 році зросла до 3200 гривень, що свідчить про серйозні зміни в економіці України після революційних подій та військових конфліктів.

У 2018 році мінімальна заробітна плата перевищила 3723 гривні, а у 2019 році - 4173 гривні. Це свідчить про подальше зростання економіки та покращення соціально-економічних умов. Однак, з 2020 року спостерігалось ще одне підвищення до 4723 гривень, а у 2021 році мінімальна заробітна плата досягла 6000 гривень, з наступним підвищенням до 6500 гривень у 2022 році.

Перспективи на 2024 рік вказують на подальше зростання мінімальної заробітної плати до 7100 гривень, а з 01.01.2024 заплановано підвищення до 8000 гривень. Це підкреслює зобов'язання українського уряду щодо покращення умов

життя населення, незважаючи на економічні виклики та ризики, що залишаються актуальними.

Дані, наведені в таблиці 1.5, дозволяють зробити висновок, що з 2017 року мінімальна заробітна плата в Україні значно зросла, піднявшись з 1600 грн до 6700 грн на поточний момент. Крім того, з квітня 2024 року планується її подальше збільшення до 8000 грн. Ці зміни свідчать про спроби уряду поліпшити рівень життя населення, хоча навіть з таким підвищенням ця сума все ще не покриває всі потреби громадян. Мінімальна заробітна плата є важливим соціальним стандартом, що застосовується на всій території країни та є обов'язковим для юридичних та фізичних осіб, а також для державних установ, які використовують найману працю. В умовах сучасної економіки встановлення мінімальної заробітної плати виконує важливу функцію, сприяючи нормалізації заробітних відносин, зниженню фінансової напруги в бізнесі та підвищенню ролі соціально-трудових правовідносин, що, в свою чергу, підтримує високий рівень адаптації економіки до інновацій.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що на сьогоднішній день економічна система України перебуває у стані глибокої кризи. На підтвердження цього факту свідчать зниження обсягів реального внутрішнього валового продукту, безпрецедентний ріст інфляції та зниження рівня активності ведення бізнесу, що негативно впливає на формування державного бюджету. Як для уряду, так і для бізнесу пріоритетним завданням стає об'єднання зусиль задля розробки стратегічних кроків у напрямі післявоєнного відновлення економіки. Для перезавантаження економічної системи України потрібні дії уряду, спрямовані на посилення довіри інвесторів. Це включає дотримання принципів верховенства права, ухвалення необхідних законодавчих актів та проведення реформ, що сприятимуть економічній інтеграції України в Європейський Союз, усуваючи водночас регуляторні й бюрократичні бар'єри для інвесторів.

Отже, прямі та непрямі економічні втрати України у війні є надзвичайно значними і продовжують зростати щодня. За прогнозами ООН, довготривале

збройне протистояння може повернути українську економіку на десятки років назад і призвести до зубожіння більшої частини населення. Військові дії поставили українську економіку перед викликом створення стабільної системи, здатної забезпечувати надходження до бюджету та підтримку оборонного сектору.

Можна дійти висновку, що західні партнери надають допомогу, але здебільшого це кредити, що збільшують боргове навантаження. Проте лише цієї допомоги недостатньо: потрібна стратегія, яка б стимулювала внутрішнє виробництво, залучення інвестицій та приватний сектор. За прикладом "плану Маршалла" для післявоєнного відновлення Європи, плануються фінансові програми для відбудови України, зокрема в рамках державних та приватних ініціатив.

Україна потребує структурних змін, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату. Роль приватного сектору і залучення інвестицій відіграють важливу роль у забезпеченні довготривалої економічної стабільності.

Висновки до розділу 1

В зазначеному матеріалі розкрито поняття та види міжнародної допомоги, її різноманітності та ролі у глобальній співпраці, зокрема через такі механізми, як Вашингтонський консенсус і Цілі розвитку тисячоліття (MDGs). Міжнародна допомога включає проектну, двосторонню, багатосторонню та військову підтримку, спрямовану на вирішення світових проблем, таких як бідність, епідемії, зміни клімату та зміцнення політичних інституцій. Однак така допомога часто пов'язана з певними умовами, наприклад, у межах Вашингтонського консенсусу, що передбачає проведення економічних реформ у країнах-реципієнтах.

У 2015 році Цілі сталого розвитку (SDGs) замінили MDGs, запропонувавши 17 завдань, які охоплюють економічні, соціальні та екологічні

аспекти розвитку. Вони спрямовані на створення справедливого, мирного та процвітаючого світу. Для України ці цілі є особливо актуальними в контексті боротьби з бідністю, розвитку економіки, збереження довкілля, а також покращення систем освіти та охорони здоров'я. Особливу роль у досягненні цих завдань відіграє міжнародне співробітництво, яке сприяє залученню інвестицій і технічної підтримки. Завдяки реалізації SDGs Україна може закласти основу для сталого розвитку, посилити свої інституції та впровадити сучасні екологічні стандарти, що дозволить забезпечити краще майбутнє для країни

Війна в Україні спричинила масштабну економічну кризу, яка характеризується значним спадом виробництва: зниженням обсягів промислового виробництва, особливо у сфері металургії та машинобудування; обмеженням експортних можливостей: блокада морських портів призвела до значного скорочення експорту аграрної продукції та інших товарів; зростанням безробіття: велика кількість підприємств призупинила свою діяльність, що призвело до масових звільнень; інфляцією: зростанням цін на товари та послуги внаслідок девальвації національної валюти та порушення логістичних ланцюгів. Міжнародна допомога стала критично важливою для підтримки економіки України: фінансування дефіциту бюджету, кошти міжнародних донорів використовуються для виплати зарплат, пенсій та соціальних допомог; підтримка критичної інфраструктури: відновлення енергетики, транспорту та комунальних послуг; стимулювання економічного зростання: залучення інвестицій у виробничі сектори та підтримка малого і середнього бізнесу. Ключові виклики для економіки України: відновлення експортного потенціалу, пошук нових маршрутів експорту та розвиток альтернативних видів транспорту; залучення інвестицій: створення сприятливого інвестиційного клімату та розробка ефективних механізмів залучення інвестицій; реформа державного сектору: посилення прозорості, боротьба з корупцією та дерегуляція економіки; розвиток людського капіталу: інвестиції в освіту і професійну підготовку. Перспективи відновлення економіки України: реалізація плану відновлення, впровадження амбітного плану відновлення, який передбачає модернізацію економіки та

інтеграцію в ЄС; залучення міжнародної підтримки: продовження залучення міжнародної фінансової допомоги та технологічних трансферів; розвиток приватного сектору: створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу; зміцнення інституцій: посилення ролі державних інституцій та забезпечення верховенства права. Висновки щодо міграції: масова міграція українців до країн ЄС, війна спричинила одну з найбільших гуманітарних катастроф в Європі після Другої світової війни; позитивний вплив на економіку країн приймаючих: українські біженці активно інтегруються в ринок праці та сприяють економічному зростанню; виклики для України: повернення значної частини біженців створює додаткові виклики для відновлення економіки та соціальної сфери. Загалом, війна в Україні завдала значних збитків економіці, проте міжнародна допомога та стійкість українського народу дають надію на відновлення і розвиток країни.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА У ВІДБУДОВІ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки

Постконфліктна реконструкція в широкому розумінні є складним, комплексним і багатограним процесом, спрямованим на одночасне вдосконалення різних сфер життєдіяльності суспільства. Цей процес охоплює військовий аспект, зокрема відновлення правопорядку та забезпечення безпеки; політичний вимір, який включає вдосконалення системи управління, реформу державних інституцій та зміцнення демократичних основ; економічну складову, яка передбачає реабілітацію економіки та створення умов для її сталого розвитку; а також соціальну сферу, зосереджену на досягненні справедливості, примирення та підтримки соціальної злагоди.

Економічний аспект постконфліктної реконструкції відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного відновлення країни. Основними завданнями в цій сфері є розподіл гуманітарної допомоги для задоволення нагальних потреб постраждалого населення, відновлення фізичної інфраструктури, яка зазнала руйнувань, та об'єктів стратегічного значення. Важливим елементом є відновлення соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, транспортна система, які є фундаментом нормального функціонування суспільства.

Крім того, необхідно створити сприятливі умови для розвитку приватного сектору, що передбачає підтримку підприємництва, залучення інвестицій та формування робочих місць. У цьому контексті важливу роль відіграють структурні реформи, спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності, зниження рівня інфляції, покращення бюджетного балансу та стимулювання сталого економічного зростання.

Постконфліктна реконструкція також передбачає довгострокову стратегію інтеграції країни до глобальної економічної системи, відновлення довіри до державних інституцій та підвищення рівня життя населення. Успішне виконання

цих завдань залежить від ефективної співпраці між урядом, громадянським суспільством та міжнародними організаціями, які надають технічну, фінансову та консультативну підтримку.

Залежність економіки від зовнішніх державних запозичень – це наслідок глобалізації, яка посилює взаємозв'язок економічних і політичних процесів між країнами. Водночас ці запозичення сприяють економічному зростанню лише за умови їх раціонального використання та інвестування в розвиток. Проте нерідко вони мають негативний вплив, створюючи ризики для стабільності економіки. Таким чином, державні зовнішні позики можуть призводити до різних наслідків, залежно від умов і напрямків їхнього використання.

Більшість дослідників аналізують вплив таких запозичень на фінансові показники держави. У вітчизняній літературі державні зовнішні позики зазвичай розглядаються як інструмент стимулювання економічного зростання і спосіб покриття дефіциту бюджету. Це пов'язано з тим, що українські науковці часто використовують національні економічні показники для аналізу, враховуючи специфіку періодичних криз і впливу зовнішніх факторів. У періоди економічного спаду державні позики зазвичай спрямовуються на стабілізацію ситуації, запобігаючи скороченню загального доходу. Крім того, за умов обмежених бюджетних ресурсів зовнішні запозичення можуть стати каталізатором розвитку виробництва [45, с. 7-22].

Зовнішні запозичення держави є позитивними економічними чинниками при умові адекватного та ефективного їх використання, в іншому випадку вони стають зростання зовнішнього боргу без пропорційного розвитку економіки країни полягає в накопиченні боргових зобов'язань. Накопичення державного боргу в різних формах для стабілізації економічної ситуації може стати ефективною альтернативою інфляційному оподаткуванню.

Широко економічне значення державних зовнішніх запозичень Полковниченко С.О., що виділяє як позитивний так і негативний вплив. Треба зазначити, що соціальний-суспільний розвиток піддається впливу від зобов'язань держави перед зовнішніми кредиторами . Так, до позитивних чинників

державних запозичень можливо віднести наступні:

- сприяння залученню до країни додаткових фінансових ресурсів, примножуючи їх у сфері економічного розвитку;
- сприяння покращенню економічної ситуації та надання можливості для владнання внутрішніх кризових ситуацій, запобігти зовнішньому впливу світових явищ в економіці;
- сприяння досягненню фінансової стабільності, балансуванню бюджетної системи, формування передумов для подальшого економічного розвитку;
- сприяння вирішенню проблем реформування ринкової економіки (здійснення реструктуризації сфери народного господарства; модернізація технологічного підґрунтя підприємств; розвиток експортного потенціалу; насичення внутрішнього ринку за рахунок надходження товарів народного споживання);
- відкриття доступу до інноваційних технологій у науковій сфері та покращення досвіду в галузі управління;
- сприяння стабілізації економічної системи у період економічного спадку, що пов'язано із перешкоджанням зниження сукупного попиту [46, с. 195].

У свою чергу, до категорії негативних чинників зовнішніх державних запозичень належать наступні:

- зростання обсягу зобов'язань держави перед міжнародними кредиторами; формування державного боргу на зовнішньому рівні та виникнення проблем, пов'язаних з його обслуговуванням;
- формування диспропорції у процесі відображення суспільних продуктів, оскільки активізується розвиток прибуткових галузей та затримка розвитку тих сфер, до яких не залучаються кошти державного кредиту;
- активізація процедур виплати боргу за рахунок фінансових ресурсів, що в окремих випадках є значно вищим за потенційні здатності держави-позичальника; підвищення податкового навантаження у процесі обслуговування зовнішніх державних позик;
- витрата фінансів запозичення виключно на покриття дефіцитної частини державного бюджету, фінансування поточних державних видатків та

обслуговування вже існуючих боргів, внаслідок чого може спостерігатися підриє стабільності валютної та банківської систем; розбалансування системи державного фінансування та настання боргової кризи;

– поширення економічного та політичного впливу міжнародних економічних інституцій у державі-позичальника; забезпечення підтримки позитивних для країн-кредиторів політичного та економічного режимів, формування маріонеткового уряду;

– посилення залежності державної фінансової системи від коливання кон'юктури на світових валютних і фондових ринках; підвищення ризику виникнення кризи ліквідності;

– підвищення конкурентної поротьби держав за ринки збуту, джерела постачання сировини та ринки вкладення капіталу [46, с. 195].

З економічної точки зору найбільший вплив запозичення держави мають на конкурентоспроможність національної економіки. Такий вплив можна розділити не тільки на позитивний чи негативний але на прямий та опосередкований. З точки зору на зміну конкурентоспроможності економіки позитивним прямим впливом можна вважати вдалу реалізацію інвестиційних проектів, що направлені на стимулювання розвитку певної галузі економіки(наприклад, промисловості, туризму, освіти). Опосередковано позитивно державні зовнішні запозичення призводять до покращення інвестиційного іміджу держави, забезпечення та підтримку стабільності грошової одиниці та соціальної стабільності, підтримка платіжного балансу, підвищення іміджу та рейтингу держави. Негативно опосередковано зовнішні запозичення держави призводить до зростання валютних ризиків, посилення залежності економіки від деструктивних зовнішніх чинників, зниження доходів населення.

Флейчук та Р. Андрусів визначають, що базою дослідження державного зовнішнього запозичення має стати критерій самодостатності, що полягає у формуванні сукупності критеріїв боргової безпеки та боргового навантаження держави, що є критичною або допустимою для збереження соціальної стабільності в країні [47, с. 16 - 26]. Постконфліктна відбудова є важливим

процесом, спрямованим на зміцнення миру, безпеки та досягнення сталого соціально-економічного розвитку в країні, яка зазнала руйнівного впливу війни. Основна мета цього процесу полягає у створенні умов для стабільного існування держави та суспільства після завершення активної фази конфлікту.

Термін «постконфліктний» не завжди означає повне знищення причин, які призвели до виникнення конфлікту. Навпаки, він підкреслює, що корені протистояння можуть зберігатися навіть після формального завершення бойових дій. Часто бойові дії послаблюються, але не припиняються остаточно, а підписання мирної угоди або проведення виборів не гарантують тривалого миру. Постконфліктна відбудова створює так зване «вікно можливостей», яке дозволяє запровадити миротворчі заходи, запобігти новій ескалації та створити умови для тривалої стабільності.

Цей процес включає кілька ключових аспектів. По-перше, це відновлення базової інфраструктури, яка була зруйнована або пошкоджена під час конфлікту. Йдеться про дороги, будівлі, електропостачання, водопостачання та інші важливі елементи. По-друге, постконфліктна відбудова передбачає створення ефективних державних інституцій, здатних забезпечувати правопорядок, захищати права громадян і запобігати новим конфліктам.

Не менш важливим є соціальний аспект: реабілітація постраждалого населення, підтримка переселенців, реінтеграція військових до мирного життя та подолання травм, отриманих унаслідок війни. Економічна складова також відіграє ключову роль – залучення інвестицій, стимулювання підприємництва, створення робочих місць і забезпечення економічного зростання.

Після Другої світової війни європейські країни, зокрема Німеччина, опинилися у складній соціально-економічній ситуації. Економіка була зруйнована, промисловість знищена, а значна частина населення потерпала від нестачі продовольства та житла.

У травні 1945 року, одразу після капітуляції Німеччини, був введений у дію план Моргентау, розроблений міністром фінансів США Генрі Моргентау та схвалений антигітлерівською коаліцією ще в 1943 році. Головна ідея цього плану

полягала в тому, щоб повністю ліквідувати промисловість Німеччини, перетворивши її на аграрну країну. Метою було убезпечити світ від потенційної військової загрози, яку могла становити індустріалізована Німеччина [48].

Однак вже через рік стало очевидним, що повна деіндустріалізація країни призводить до значних економічних проблем. Зокрема, зниження промислового потенціалу мало негативний вплив навіть на сільське господарство, зменшуючи його продуктивність. У 1946 році до Німеччини було відряджено колишнього президента США Герберта Гувера, аби дослідити причини економічної кризи. Результати його аналізу виявилися невтішними: перетворити повоєнну Німеччину на аграрну країну без знищення або переміщення більшості її населення було неможливо [49].

Економічні наслідки деіндустріалізації виявилися настільки руйнівними, що навіть продовольче забезпечення країни опинилося під загрозою. В умовах масового безробіття та загострення соціальних проблем антигітлерівська коаліція була змушена переглянути своє ставлення до економічної політики щодо Німеччини. У результаті від плану Моргентау відмовилися, відкривши шлях до реалізації нового підходу, який отримав назву План Маршалла [50]. Ця програма економічного відновлення була спрямована на стабілізацію європейських економік, зокрема Німеччини, через фінансову допомогу, відновлення промислового виробництва та сприяння міжнародній співпраці.

Європейська реакція на пропозицію Джорджа Маршалла була майже миттєвою і здебільшого позитивною. Спочатку допомога від США була запропонована всім європейським країнам, включаючи Радянський Союз. Однак, Радянський Союз відмовився від участі в плані, оскільки основні принципи Маршалла не відповідали економічним умовам радянської моделі. Додатково, під тиском СРСР, більшість його сателітів також відмовилися від пропозиції Америки.

Попри це, 16 з 22 запрошених європейських країн погодилися на допомогу. Це були Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Західна Німеччина, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія,

Франція, Швеція та Швейцарія. Всі ці країни скористалися можливістю отримати фінансову підтримку за планом Маршалла, що стало важливим кроком на шляху відновлення європейської економіки після Другої світової війни.

У квітні 1948 року Конгрес США санкціонував створення Програми, і президент Гаррі С. Трумен підписав її. Ця Програма відрізнялася від попередніх ініціатив фінансової допомоги, які США надавали Європі після Другої світової війни, і мала низку важливих нововведень [51].

По-перше, країни, що брали участь у програмі, самостійно вирішували, чи приймати американську допомогу, а також як саме її використовувати. Це дозволяло європейським урядам мати більше контролю над своїм економічним відновленням і адаптувати допомогу до своїх потреб.

По-друге, Програма вимагала від європейських країн не лише приймати допомогу, а й самостійно планувати свої інвестиційні потреби. Це означало, що уряди повинні були розробляти стратегії для майбутнього економічного розвитку, а також навчитися ефективно вести переговори, як між собою, так і з США, для створення багатосторонніх економічних відносин.

Крім того, Програма стимулювала тісну співпрацю між урядами, підприємствами та профспілками, щоб разом планувати збільшення виробничих потужностей і створення сприятливих умов для економічного зростання. Це був не просто фонд надзвичайної допомоги, а стратегічний план для довгострокового відновлення Європи та її економічного зростання.

Ще однією важливою особливістю була величезна сума допомоги. США витратили близько 13 мільярдів доларів на реалізацію плану. За цінами початку 2000-х років ця сума дорівнювала б приблизно 201 мільярду доларів.

Не менш важливим є той факт, що на момент реалізації Програми наслідки війни були не такими катастрофічними, як спочатку уявлялося. Наприклад, у Рурському регіоні, який постраждав від найбільших бомбардувань, дві третини всіх заводів і виробничого обладнання залишилися неушкодженими, що значно полегшило процес відновлення.

Майже вся фінансова допомога (понад 90%) надавалася у вигляді грантів,

тоді як решта – у вигляді кредитів. Такий підхід до розподілу допомоги відображав пріоритети міжнародної політики того часу. Найбільшу увагу приділяли великим індустріальним державам, зокрема Великій Британії та Франції. Це було зумовлено переконанням, що їхня модернізація матиме позитивний ефект на відновлення всієї Європи. Як результат, ці країни отримали найбільші суми допомоги в абсолютному вираженні.

На відміну від них, союзники Німеччини, такі як Італія, та країни, що зберігали нейтралітет, наприклад Швейцарія, отримали менший обсяг допомоги на душу населення. Цей розподіл підкреслює важливість індустріального потенціалу для економічного відновлення після війни. Україна, яка також є значним індустріальним центром, може побачити схожі принципи на шляху власного відновлення. Розвиток її промисловості як одного з ключових чинників стабільності й зростання буде важливим для забезпечення економічного процвітання в майбутньому [51].

План Маршалла був спрямований на комплексне відновлення Європи після Другої світової війни. Його основними завданнями стали реконструкція зруйнованих міст і селищ, відновлення промислового і сільськогосподарського виробництва, а також розвиток інфраструктури. Крім того, план мав на меті забезпечення фінансової стабільності в європейських країнах і усунення торговельних бар'єрів між ними, що сприяло б поглибленню економічних відносин як між самими європейськими державами, так і між Європою та США.

Однак поряд із лібералізацією торгівлі та економічними реформами, План Маршалла передбачав і певні обмеження. Зокрема, для захисту національної промисловості був введений тимчасовий тариф, а також встановлені жорсткі правила щодо валютних операцій. Як зазначає Е. Райнерт, у Норвегії, країні його походження, цей план мав значний вплив на повсякденне життя: зокрема, до 1956 року був введений мораторій на імпорту одягу, а автомобілі для приватного користування можна було придбати лише після 1960 року. Також були суттєво обмежені грошові перекази за кордон, що, в свою чергу, призвело до значних змін в економічному житті країни [52].

Крім того, хоча економічна реконструкція була головною метою Плану Маршалла, він також мав стратегічну політичну мету. Зокрема, план був спрямований на стримування поширення комунізму в Європі. Враховуючи на той час посилення впливу радянського блоку, відновлення економічної стабільності в західноєвропейських країнах було важливою частиною боротьби за ідеологічну і політичну перевагу на континенті.

Постконфліктна відбудова – це тривалий і складний процес, що вимагає не лише внутрішніх зусиль держави, а й активної підтримки міжнародної спільноти. Вчасні та скоординовані дії, спрямовані на усунення причин конфлікту та запровадження сталих механізмів відновлення, є запорукою тривалого миру і процвітання. Науковці все частіше знаходять доводи, що рівень зовнішніх запозичень та показники соціально-економічного розвитку взаємопов'язані. Так однією з причин виникнення надмірного або пограничного рівня державних зовнішніх запозичень є низький рівень соціально-економічного розвитку та дія глобальних механізмів відновлення економічної стабільності і «консервації» рівня бідності.

За таких умов держава не має грошових резервів для активізації інвестиційних процесів та підвищення рівня життя. Однак, високий рівень зовнішніх запозичень призводить до відсутності резервів фінансової підтримки населення та зниження показників соціально-економічного розвитку. Ще одним важливим наслідком зростання державних зовнішніх запозичень є відтік капіталу так як країни з великим зовнішнім боргом є ненадійними та непривабливими для інвестування [53].

У вітчизняній науковій літературі неодноразово зверталася увага на проблематику існування зовнішнього боргу. Зауважено, що процеси руху фінансово-кредитних коштів, у тому числі й зовнішніх боргових ресурсів, надає можливість кредиторам отримувати відсотки за користування вкладеними ними коштами, а реципієнтам – мобілізувати ресурсний потенціал у соціальній та інвестиційній галузях. У той же час науковцями зазначено, що країна-реципієнт може опинитися у стані залежності у політичних та економічних питаннях, а у

випадку неефективного використання зовнішніх державних запозичень виникне ситуація втрати безпеки у вказаних галузях [54].

На етапі залучення зовнішні державні запозичення виступають в якості додаткового фінансового ресурсу для подальшого економічного розвитку держави, оскільки має місце недостатність національних джерел фінансування, сприяючи прискоренню темпів економічного та соціального зростання. Використання зовнішніх державних запозичень дозволяє підвищувати рівень сукупних витрат у країні, що перевищують обсяг доходу, у зв'язку із чим має місце прискорення темпів економічного розвитку за рахунок додаткового інвестування. Залучення іноземних інвестицій також позитивно впливає на зниження внутрішніх відсоткових ставок, що також покращує інвестиційний клімат у країні.

У той же час, існує ціла низка негативних наслідків, у тому числі ревальвація обмінного курсу національної валюти, внаслідок чого має місце скорочення показників експорту продукції, зростання негативного сальдо торговельного балансу. Після погашення зовнішніх боргів спостерігається зовнішній дисбаланс у зв'язку із формуванням пасивного рахунку капіталів, дефіциту платіжних балансів, внаслідок чого уряд вимушений здійснювати валютний контроль, а також зменшуються міжнародні резерви. Процес обслуговування зовнішніх державних запозичень зумовлює вилучення національних ресурсів із заощадження та споживання, що пригнічує сукупний попит та показники внутрішньої виробничої діяльності.

Окрім цього, надмірне залучення коштів за рахунок зовнішніх державних запозичень викликає виникнення уразливого стану країни до можливих трансформацій на світовому фінансовому ринку, у тому числі може мати наслідком виникнення боргових криз. Аналогічні наслідки можуть мати й короткострокові запозичення. У той же час, спостерігається й взаємозв'язок позитивного характеру між показниками потоків зовнішніх державних запозичень та економічним розвитком країни. Не зважаючи на це, наявність значних обсягів зовнішніх державних запозичень та необхідність здійснення

платежів за такими зобов'язаннями можуть негативно вплинути на ефективність економічного зростання [55].

У підрозділі розглянуто світовий досвід повоєнного відновлення економіки в контексті впливу державних зовнішніх запозичень. Аналіз показав, що зовнішні запозичення є двосічним мечем: вони можуть слугувати як каталізатором економічного зростання, так і чинником, що веде до дестабілізації фінансової системи. Відзначено, що ефективність використання запозичень значною мірою залежить від їх цільового спрямування та управлінських практик, що їх супроводжують.

З одного боку, правильно сплановані й інвестовані зовнішні позики можуть забезпечити необхідні ресурси для покриття бюджетних дефіцитів, стабілізації економіки в умовах спаду, сприяння розвитку інфраструктури та інновацій, а також поліпшення соціальних стандартів. З іншого боку, безконтрольне накопичення зовнішнього боргу може призвести до економічних криз, зниження соціальних показників, підвищення податкового навантаження, а також до зростання залежності від зовнішніх чинників, що негативно впливають на національну економіку.

Також досліджено негативні наслідки державних запозичень, зокрема, зростання зобов'язань перед міжнародними кредиторами, диспропорції в розвитку різних секторів економіки, а також ризики, пов'язані з міжнародною політикою. Науковці вказують на необхідність формування чітких критеріїв боргової безпеки, які допоможуть уникнути надмірної заборгованості та забезпечити соціальну стабільність.

Таким чином, підсумовуючи, можна стверджувати, що державні зовнішні запозичення, при їх раціональному використанні, є потужним інструментом для стимулювання економічного розвитку. Проте, їх не можна розглядати як панацею. Важливо знаходити баланс між запозиченнями та внутрішніми ресурсами, а також забезпечувати відповідальне управління державними фінансами, щоб уникнути довгострокових негативних наслідків для економіки та соціальної сфери.

2.2. Допомога міжнародних донорів у процесі відновлення та відбудови економіки України

Зовнішні державні запозичення є важливою глобальною проблемою, що має вплив на інтереси більшості світових держав, зокрема й України. Протягом тривалого часу на обсяги та динаміку зовнішніх запозичень нашої держави суттєво впливають різноманітні зовнішні чинники, зокрема зміни на міжнародному фінансовому ринку, економічні кризи та загрози глобальної нестабільності. Останнім часом ситуація ще більше ускладнилася через зниження рівня економічної активності, спричинене повномасштабною військовою агресією росії проти України. Це війна не лише має руйнівний вплив на економіку, але й сприяє значному збільшенню державного боргу, що викликає додаткові труднощі у процесі зовнішніх запозичень.

У той же час, в Україні існують і внутрішні загрози, які значною мірою обмежують економічний розвиток. Однією з основних є недостатність інвестицій, які зазвичай сприяють росту виробництва та розвитку інфраструктури. Це, в свою чергу, впливає на зниження доходів бюджету та обмежує можливості для здійснення необхідних економічних трансформацій. Бюджетний дефіцит, зумовлений цілим рядом факторів, включаючи військові витрати, також є серйозною проблемою, оскільки він веде до зростання державного боргу та залежності від зовнішніх кредиторів.

Зменшення впливу таких внутрішніх загроз значною мірою залежить від обсягів фінансування, яке країна може залучити як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Адекватне та своєчасне фінансування здатне забезпечити баланс між потребами економіки і можливістю погашення боргових зобов'язань, стимулюючи економічне зростання та мінімізуючи негативні наслідки для макроекономічної стабільності. Тому від ефективності залучення зовнішніх запозичень залежить подальший розвиток економіки України, стабільність державних фінансів і здатність до подолання економічних та соціальних викликів.

У даному випадку має місце актуалізація проблем, зумовлених управлінням галуззю державних фінансів в умовах наявності надмірного дефіциту бюджету та високих показників зовнішньої заборгованості, які також негативно впливають на зниження довіри інвесторів та зниження кредитного рейтингу держави. У той же час, зовніні запозичення виступають в якості важливого елемента фінансової системи України, оскільки спрямовано на реалізацію функцій регулювання на макроекономічному рівні, досягнення балансу державного бюджету та інструментів реалізації стратегічних цілей у сфері соціально-економічної сфери. Саме це може виступати в якості джерела виникнення загроз для економічної системи у разі нераціонального використання бюджетних коштів, що призводить до підвищення рівня впливу зовнішніх чинників на процеси формування внутрішньої державної політики. Перманентність фінансово-економічної кризи в Україні, а також наявність негативної динаміки обсягів промислового виробництва сприяють щорічному прийняттю державного бюджету, внаслідок чого формується необхідність отримання додаткових зовнішніх запозичень для його покриття [56, с. 324-333].

Наразі економіка України адаптується до умов війни завдяки активній підтримці міжнародних партнерів. Завдяки своєчасній та системній фінансовій допомозі уряд частково компенсує втрати сукупного попиту, спричинені масовою міграцією та порушеннями логістичних процесів, шляхом збільшення бюджетного фінансування.

Основною формою такої підтримки є макрофінансова допомога, яку надають міжнародні організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк, Світовий банк, а також уряди багатьох країн. Ця допомога переважно складається з кредитів та грантів. Гранти є безповоротною підтримкою, тоді як кредити надаються на поворотній основі та зазвичай мають пільгові умови. У структурі такої допомоги гранти становлять близько 40%, тоді як частка кредитних коштів досягає 60%.

Так, наприклад, з початку повномасштабного вторгнення (станом на 4 вересня 2024 року) Україна отримала від міжнародних партнерів фінансування

на загальну суму приблизно 98 млрд доларів США. Серед основних джерел цієї підтримки:

Таблиця 2.1. – Корреляція країн-донорів до наданої допомоги Україні

Країни ЄС	40,538 млрд дол
США	26,825 млрд дол.;
МВФ	10,245 млрд дол
Японія	6,338 млрд дол
Канада	5,117 млрд дол
Велика Британія	2,551 млрд дол
Світовий банк	2,063 млрд дол
Німеччина	1,69 млрд дол
Європейський інвестиційний банк	720 млн дол.
Норвегія	506 млн дол
Франція	437 млн дол
Італія	330 млн дол
Нідерланди	318 млн дол
Іспанія	104 млн дол
Данія	51 млн дол
Швеція	49 млн дол
Фінляндія	36 млн дол.
Швейцарія	30 млн дол
Литва	22 млн дол
Ірландія	21 млн доо
Латвія	16 млн дол
Австрія	10 млн дол
Бельгія	8 млн дол
Ісландія	10 млн дол
Албанія	1 млн дол

Джерело: складено автором на основі [57]

Протягом усього періоду існування людства різноманітні епідемії, стихійні лиха та війни справляли значний негативний вплив на суспільство та економіку.

Ці події нерідко змушували держави вдаватися до надзвичайних заходів, зокрема у сфері фінансової політики. Основною метою таких заходів було швидке забезпечення фінансування для подолання наслідків кризових ситуацій, що в свою чергу вимагало суттєвого збільшення обсягів державного бюджету. Це нерідко супроводжувалося різким зростанням боргових зобов'язань, оскільки у кризові моменти держави не мали іншого вибору, окрім як залучати додаткові ресурси через запозичення.

Історія свідчить, що боргові зобов'язання, які накопичуються під час воєн або інших масштабних криз, мають дещо інший характер впливу на економіку, ніж борги, нагромаджені в мирний час. Зокрема, після завершення активних воєнних дій такі борги зазвичай спрямовуються на відбудову інфраструктури, стимулювання економіки та підтримку соціальних програм, що, у свою чергу, сприяє поступовому економічному зростанню. Для прикладу, після Другої світової війни багато європейських країн, зокрема Німеччина, змогли ефективно використати зовнішні запозичення для економічного відновлення, що стало основою для "економічного дива".

На відміну від цього, борги, накопичені у мирний час, нерідко є результатом неефективного управління фінансовими ресурсами або надмірного зростання соціальних витрат без адекватного економічного підґрунтя. Такі боргові зобов'язання можуть створювати довгостроковий тиск на економіку, обмежуючи можливості для інвестицій та підвищуючи інфляційні ризики. Наприклад, високий рівень запозичень у країнах із слабкою економікою може призводити до кризи державного боргу.

Таким чином, вплив боргових зобов'язань на економіку значною мірою залежить від контексту їх виникнення та цільового призначення. У кризові періоди борги стають необхідним інструментом для забезпечення виживання та відновлення держав, тоді як у мирний час вони потребують обережного управління, щоб уникнути негативних наслідків для економічного зростання та фінансової стабільності. Ефективна політика управління боргами повинна враховувати ці аспекти та бути орієнтованою на довгострокову стійкість

економіки.

Починаючи з лютого 2022 року урядом було покрито майже 50 % від загального обсягу додаткових потреб, залучивши зовнішні запозичення та гранти, 45 % - шляхом продажу державних облігацій Центральним банком, а ще 5 – за допомогою отриманих позик від комерційних банківських установ. В даному випадку простежується той факт, що наявність стабільної, стійкої, високоліквідної та добре капіталізованої національної банківської системи може відіграти більш значиму роль у рамках кредитної підтримки військової економіки та сфері державного фінансування [58].

На сьогоднішній день до основних тенденцій у сфері зовнішніх державних запозичень та процесу управління державним боргом України можливо віднести наступні:

- активізація залучення державних кредитів та накопичення державної заборгованості з метою фінансування військових потреб в умовах одночасного зменшення податкових виплат;
- залучення ресурсів емісії Центрального банку з метою підтримки необхідного розміру розміщення облігацій та випуску внутрішніх військових облігацій;
- зростання обсягів інтенсивності грантової та кредитної допомоги, що отримується за рахунок офіційних зовнішніх кредиторів;
- значене підвищення обсягу доходу за рахунок облігацій внутрішніх позик на вторинному ринку за умов фактичного припинення фінансування з приватних джерел на невизначений час;
- відтік ресурсного забезпечення комерційних банківських установ з ринку внутрішніх облігацій за умови наявності надлишкової ліквідності банків [58].

У контексті досліджуваного питання доцільно звернути особливу увагу на зміни в структурі зовнішніх державних запозичень, що відбулися за період з 24 лютого 2022 року. Так, станом на 31 січня 2022 року сукупний розмір зовнішнього боргу складав 1 363,70 млрд. грн. При цьому, станом на 31 серпня 2022 року такі показники сягають 1 954,20 млрд. грн., що свідчить про збільшення обсягів зовнішньої заборгованості на 30,22 %. Більш детально

зазначені зміни представлено на рис. 2.1.

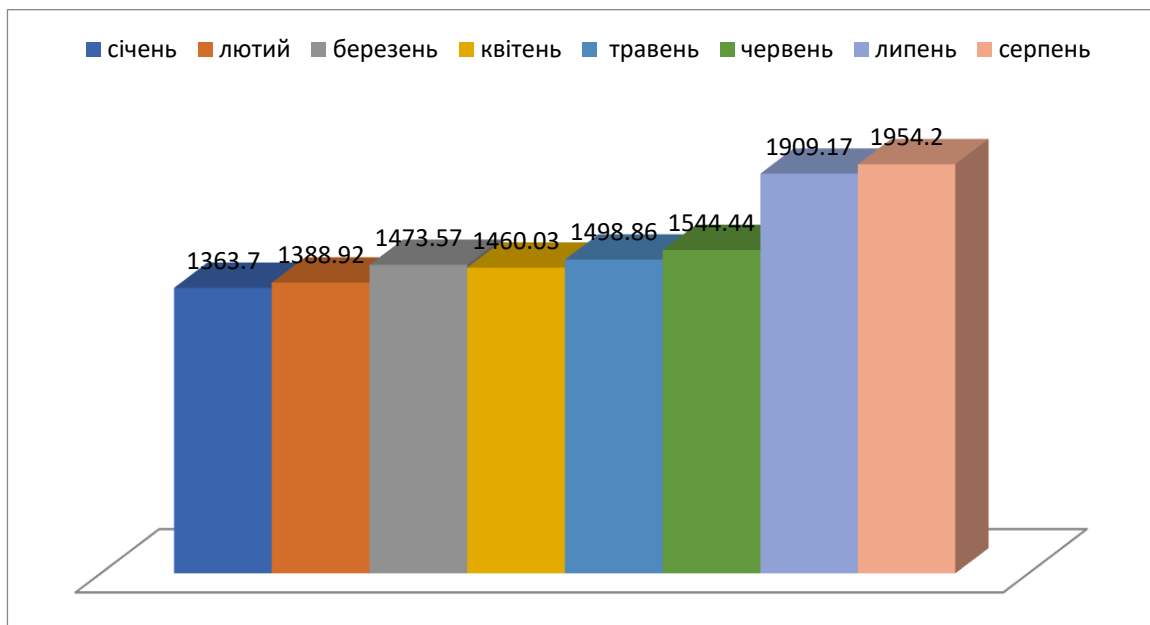

Рис. 2.1. Зміни зовнішніх запозичень України січня-серпня 2022 року
Джерело: складено автором на основі [43]

Документ, що стосується управління державним боргом, зокрема Програма управління державним боргом, яка затверджується Міністерством фінансів України, є стратегічно важливим інструментом для забезпечення стабільності фінансової системи країни на середньострокову перспективу. Цей документ визначає ключові принципи та підходи щодо управління борговими зобов'язаннями держави, що включає як зовнішній, так і внутрішній борг, і покликаний забезпечити фінансову стійкість в умовах економічної нестабільності [59].

Основною метою програми є оптимізація структури державного боргу, що має на меті зменшення вартості обслуговування боргу та мінімізацію супутніх ризиків, таких як валютні коливання, зміни процентних ставок, а також ризики, пов'язані з умовами зовнішньоекономічної ситуації. Це включає в себе досягнення оптимального співвідношення між короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями, що дозволяє більш ефективно розподіляти фінансове навантаження та покращити прогнозованість бюджетних витрат.

Окрім того, програма передбачає заходи, спрямовані на забезпечення стійкості державного боргу в середньостроковій перспективі. Це важливо для уникнення надмірного фінансового навантаження на державний бюджет у майбутньому, що може виникнути внаслідок накопичення боргових зобов'язань без належного контролю за їх обсягами та умовами обслуговування. Стійкість боргу також гарантує здатність країни вчасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, зберігаючи при цьому доступ до фінансування на вигідних умовах.

Важливим аспектом програми є її адаптація до змінних економічних умов. Наприклад, в умовах глобальних економічних криз чи наявності зовнішніх шоків, таких як війни або природні катастрофи, програма управління боргом може коригуватися для забезпечення стійкості фінансової системи та зменшення негативного впливу на економіку. Врахування макроекономічних показників, таких як інфляція, темпи економічного зростання та валютний курс, є важливими для оцінки ризиків і розробки адекватних механізмів реагування [59].

Серед основних завдань управління боргом – це збільшення частки державного боргу, номінованого в національній валюті, що допоможе зменшити валютні ризики. Задля досягнення стабільності, також планується продовження строку погашення боргу і створення рівномірного графіка його погашення, що дозволить уникнути великих одноразових виплат. Важливою частиною стратегії є залучення довгострокового пільгового фінансування, зокрема через співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, такими як МВФ, ЄС та Світовий банк. Крім того, для забезпечення стабільності фінансової системи передбачається покращення відносин з інвесторами через підвищення прозорості і комунікацій.

У 2018 році співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП) України становило 52,3%. Це свідчило про досить високий рівень боргового навантаження, який вимагав систематичних зусиль для його зниження. Очікувалося, що до 2022 року цей показник зменшиться до 43,0%, що демонструвало б поступовий перехід до більш стійкої фінансової політики. Скорочення боргового навантаження на країну стало одним із пріоритетів

економічної стратегії на середньострокову перспективу.

Для досягнення цих цілей уряд розробив комплекс заходів, спрямованих на ефективне управління державним боргом. Серед них ключову роль відіграло стимулювання випуску державних облігацій у національній валюті – гривні. Це дозволяло зменшити залежність від валютних ризиків, які є особливо важливими для країн із нестабільною економікою. Випуск гривневих облігацій сприяв залученню внутрішніх інвесторів, що водночас зміцнювало довіру до національної фінансової системи.

Іншим важливим елементом стратегії стали активні операції з управління боргом, зокрема викуп і обмін боргових зобов'язань. Такі операції дозволяли оптимізувати графік погашення боргу, зменшувати пікові виплати та покращувати структуру боргового портфеля. Це, своєю чергою, сприяло зниженню ризиків для державного бюджету, особливо в умовах економічної нестабільності.

Окрім того, особлива увага приділялася залученню довгострокового фінансування під пільгові умови. Таке фінансування зазвичай пропонують міжнародні фінансові організації, і воно характеризується низькими відсотковими ставками та тривалими термінами погашення. Це дозволяло знизити короткострокове фінансове навантаження на бюджет, забезпечуючи більшу гнучкість у розподілі державних видатків.

Сильними сторонами цієї стратегії було зменшення залежності від зовнішнього боргу, що підвищувало фінансову стабільність країни. Орієнтація на внутрішній ринок облігацій і скорочення валютного компоненту боргу мінімізували вплив зовнішніх економічних факторів, таких як коливання обмінного курсу. Врахування макроекономічних показників та адаптація до ринкових умов дозволяли гнучко реагувати на зміни економічного середовища, забезпечуючи довгострокову стабільність боргової політики. Реалізація стратегії вимагала ефективної координації між державними органами та активної співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Загальний обсяг боргу України перед міжнародними фінансовими

організаціями на 31 січня 2022 року складав 483,76 млрд грн. Однак вже до 31 серпня 2022 року ця сума збільшилася до 767,28 млрд грн, що відображає зростання на 36,95 %. Цей приріст був зумовлений значним залученням фінансування для підтримки економіки України, яка зазнала серйозних економічних і соціальних втрат через повномасштабну війну з Росією. Для України важливо було не тільки продовжити виплати за існуючими зобов'язаннями, але й залучити додаткові ресурси для забезпечення фінансування державних програм, зокрема для відновлення інфраструктури, соціальних виплат та інших критичних потреб.

Основними кредиторами України серед міжнародних фінансових установ залишаються Європейський Союз, Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародний валютний фонд (МВФ), які надали значні фінансові ресурси для підтримки країни. Кредитування Європейським Союзом зросло з 141,25 млрд грн на початку року до 242,30 млрд грн у серпні, що становить збільшення на 41,7 %. Це свідчить про високий рівень підтримки з боку ЄС, який є одним із найбільших фінансових партнерів України в умовах війни та економічної нестабільності.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку також збільшив своє кредитування України — з 176,23 млрд грн до 267,33 млрд грн, що означає підвищення на 34,08 %. МБРР є важливим інструментом міжнародної фінансової допомоги для країн, що переживають перехідний період чи кризові ситуації, тому його підтримка в цей період була життєво важливою для України.

Міжнародний валютний фонд, який традиційно надає Україні фінансову допомогу в умовах економічної нестабільності, також значно збільшив суму кредитування. Від початку року обсяг фінансування від МВФ зріс з 124,87 млрд грн до 188,61 млрд грн, що є підвищенням на 33,79 %. Цей факт підтверджує важливість МВФ як міжнародного партнера, що допомагає Україні у стабілізації економічної ситуації в умовах війни та фінансових труднощів.

Загалом, зростання боргу перед міжнародними фінансовими установами в умовах війни є важливою ознакою необхідності залучення міжнародної

фінансової допомоги для підтримки економіки країни. Підвищення кредитування з боку основних міжнародних кредиторів також демонструє зростання довіри до України з боку міжнародного співтовариства, а також готовність надавати фінансову допомогу для подолання кризових ситуацій, спричинених військовою агресією. Більш детальна інформація щодо змін у структурі зовнішніх запозичень України за період із січня по серпень 2022 року подана в таблиці 2.2.

**Таблиця 2.2. - Зміни у структурі зовнішніх запозичень України
протягом січня-серпня 2022 року перед міжнародними фінансовими
організаціями (млрд.грн.)**

Назва міжнародної фінансової організації	31.01.2022	28.02.2022	31.03.2022	30.04.2022	31.05.2022	30.06.2022	31.07.2022	31.08.2022
NEFCO	0,06	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,07	0,07
Європейський банк реконструкції та розвитку	10,98	11,08	10,85	10,00	9,19	8,87	10,66	10,56
Європейський Інвестиційний Банк	28,70	29,36	50,59	47,58	48,50	47,38	56,95	56,03
Європейський Союз	141,25	146,28	163,25	153,74	176,73	172,66	207,55	242,30
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	176,23	178,42	191,48	193,74	196,77	215,49	266,39	267,33
Міжнародний Валютний Фонд	124,87	127,86	166,74	155,87	156,49	153,95	191,83	188,61
Фонд чистих технологій (МБРР)	1,68	1,71	1,75	1,77	1,78	1,79	2,33	2,38

Джерело: складено автором на основі [60]

Згідно з аналізом таблиці 2.2, яка відображає зміни в структурі зовнішніх запозичень України перед міжнародними фінансовими організаціями за період із

січня по серпень 2022 року, можна скласти уявлення про масштаби фінансової допомоги, яку країна отримала для подолання економічних і соціальних наслідків війни.

Таблиця демонструє, що Україна отримала фінансування від низки ключових міжнародних фінансових інституцій. Серед них основну роль у структурі зовнішніх зобов'язань України відіграють Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Протягом вказаного періоду спостерігається стійке зростання фінансування з боку Європейського Союзу, яке з 141,25 млрд грн на початку року досягло 242,30 млрд грн до кінця серпня. Це свідчить про активну підтримку з боку ЄС, що, в свою чергу, може відображати політичну та економічну солідарність із Україною у відповідь на виклики, з якими країна стикається.

Фінансування від Міжнародного банку реконструкції та розвитку також демонструє позитивну динаміку, зростаючи з 176,23 млрд грн до 267,33 млрд грн. Це підкреслює важливість МБРР як одного з ключових джерел фінансування для підтримки економічної стабільності України.

У випадку Європейського інвестиційного банку спостерігається певна волатильність: хоча обсяги запозичень зросли до 50,59 млрд грн у березні, до серпня показник знову зменшився до 56,03 млрд грн. Це може бути пов'язано з різними факторами, включаючи зміну умов фінансування чи специфіку проектів, що реалізуються.

Фінансування з боку Міжнародного валютного фонду показало зростання з 124,87 млрд грн до 188,61 млрд грн, що також свідчить про активне залучення ресурсів для підтримки бюджету України в умовах війни.

Невеликі обсяги фінансування з боку NEFCO та Фонду чистих технологій (МБРР) свідчать про їхню обмежену роль у загальному обсязі зовнішніх запозичень, хоча їхня стабільна підтримка також є важливою.

Отже, таблиця відображає зміни у структурі зовнішніх запозичень України, підкреслюючи значення міжнародних фінансових організацій у забезпеченні фінансової стабільності країни під час кризи. Зростання обсягів запозичень

свідчить про необхідність міжнародної підтримки для подолання економічних викликів та відновлення.

Сукупний розмір заборгованості України за запозиченнями, отриманих від іноземних держав станом на 31 січня 2022 року становив 42,79 млрд. грн., проти 154,83 млрд. грн. станом на 31 серпня 2022 року (збільшення на 72,36 %). Найбільшими кредиторами України серед іноземних держав є росія (31 січня 2022 року – 17,44 млрд. грн. та 22,16 млрд. грн.; зростання на 21,3 %), та Японія (31 січня 2022 року – 14,30 млрд. грн. та 35,29 млрд. грн.; зростання на 59,48 %). Більш детально інформацію стосовно змін у структурі зовнішніх запозичень України протягом січня-серпня 2022 року перед іноземними країнами представлено у таблиці 2.3.

**Таблиця 2.3. Зміни у структурі зовнішніх запозичень України
протягом січня-серпня 2022 року перед урядами іноземних держав
(млрд.грн.)**

Назва країни-кредитора	31.01.2022	28.02.2022	31.03.2022	30.04.2022	31.05.2022	30.06.2022	31.07.2022	31.08.2022
Великобританія	0,58	0,60	0,81	0,76	0,78	0,65	0,81	0,79
Італія	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	7,33
Канада	0,00	0,00	0,00	6,94	11,49	34,26	42,89	55,13
Німеччина	8,10	8,39	8,24	12,50	12,90	16,68	20,05	20,01
Польща	1,24	1,28	1,26	1,19	1,22	1,21	1,50	1,49
росія	17,44	17,72	17,72	17,72	17,72	17,72	22,16	22,16
США	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02

Джерело: складено автором на основі [60]

Аналіз таблиці 2.3, що відображає зміни у структурі зовнішніх запозичень України перед урядами іноземних держав протягом січня-серпня 2022 року, дозволяє оцінити міжнародну фінансову підтримку України в контексті військової агресії та економічної нестабільності.

З таблиці видно, що з січня по серпень 2022 року Україна отримала запозичення від кількох країн-кредиторів, зокрема Великобританії, Італії, Канади, Німеччини, Польщі, росії та США. Динаміка цих запозичень демонструє різні тенденції в залежності від країни.

Великобританія забезпечила стабільне, хоча й незначне, фінансування в діапазоні від 0,58 млрд грн до 0,81 млрд грн, що свідчить про підтримку з боку цієї країни протягом усього періоду, без значних коливань.

Найбільш помітним є приріст запозичень від Канади, яка з 0,00 млрд грн у січні досягла 55,13 млрд грн до серпня. Цей стрімкий ріст, починаючи з травня, свідчить про те, що Канада стала одним з основних партнерів України в наданні фінансової допомоги, особливо в контексті військових витрат та відновлення.

На фоні зростання інших країн, Італія не надала жодного фінансування до серпня 2022 року, що може вказувати на відсутність активної участі в процесі підтримки України на початку війни, хоча в серпні відзначається перше запозичення на суму 7,33 млрд грн.

Німеччина також продемонструвала поступове зростання фінансування, з 8,10 млрд грн на початку року до 20,01 млрд грн в серпні, що підкреслює зростаючу підтримку з боку цієї країни у відповідь на потреби України.

Польща продемонструвала відносну стабільність у своїх запозиченнях, з коливаннями в межах 1,19–1,50 млрд грн, що свідчить про постійну, але незначну фінансову підтримку.

Відзначається, що росія, незважаючи на свою агресію, продовжує бути в таблиці як кредитор з постійною сумою 17,72 млрд грн на початку березня та до серпня. Це може бути наслідком певних фінансових механізмів, які не були скасовані на момент запровадження активних бойових дій.

США, хоча і з невеликим фінансуванням, показують стабільність в обсягах, що не перевищують 0,02 млрд грн на кінець періоду, можливо, свідчить про те, що підтримка з боку США могла реалізовуватися через інші канали, а не безпосередньо через зовнішні запозичення.

Отже, таблиця демонструє значні зміни у структурі зовнішніх запозичень

України, підкреслюючи зростаючу роль Канади та Німеччини, а також сталє фінансування з боку Великобританії, в умовах відсутності значної підтримки від Італії та США. Це підтверджує, що в умовах війни міжнародна фінансова підтримка має критично важливе значення для України.

Загальний розмір борги України перед міжнародними комерційними банками та іншими фінансовими організаціями станом на 31 січня 2022 року становив 52,56 млрд. грн., проти 58,51 млрд. грн. станом на 31 серпня 2022 року (збільшення на 10,17 %). Найбільшими кредиторами України серед іноземних банківських та фінансових організацій є Cargill (31 січня 2022 року – 20,82 млрд. грн. та 23,83 млрд. грн.; зростання на 12,63 %) та Deutsche Bank (31 січня 2022 року – 23,33 млрд. грн. та 24,50 млрд. грн.; зростання на 4,78 %). Більш детально інформацію стосовно змін у структурі зовнішніх запозичень України протягом січня-серпня 2022 року перед іноземними банківськими та іншими фінансовими організаціями представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. Зміни у структурі зовнішніх запозичень іноземними банківськими та фінансовими установами (млрд.грн.)

Назва іноземної банківської та іншої фінансової установи	31.01.2022	28.02.2022	31.03.2022	30.04.2022	31.05.2022	30.06.2022	31.07.2022	31.08.2022
Cargill	20,82	21,56	21,18	19,95	20,48	20,01	24,05	23,83
Chase Manhattan Bank	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Credit Agricole Corporate and Investment Bank	8,40	8,71	8,28	7,80	7,83	8,60	10,48	10,18
Deutsche Bank	23,33	23,17	22,76	21,43	22,00	21,49	25,84	24,50

Джерело: складено автором на основі [60]

Сукупний розмір заборгованості України за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку станом на 31 січня 2022 року становив 658,15 млрд. грн., проти 823,38 млрд. грн. станом на 31 серпня 2022 року (збільшення

на 20,07 %). Найбільшими обсяги облігацій для зовнішнього ринку було реалізовано у 2015 (31 січня 2022 року – 220,53 млрд. грн. та 276,48 млрд. грн.; зростання на 20,24 %), 2017 (31 січня 2022 року – 86,35 млрд. грн. та 109,71 млрд. грн.; зростання на 21,29 %) та 2020 роках (31 січня 2022 року – 114,87 млрд. грн. та 140,90 млрд. грн.; зростання на 18,47 %). Більш детально інформацію стосовно змін у структурі зовнішніх запозичень України протягом січня-серпня 2022 року за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Зміни у структурі зовнішніх запозичень за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку (млрд.грн.)

Рік випуску	31.01.2022	28.02.2022	31.03.2022	30.04.2022	31.05.2022	30.06.2022	31.07.2022	31.08.2022
ОЗДП 2013 року	86,35	87,76	87,76	87,76	87,76	87,76	109,71	109,71
ОЗДП 2015 року	220,53	221,19	221,19	221,19	221,19	221,19	276,48	276,48
ОЗДП 2017 року	86,35	87,76	87,76	87,76	87,76	87,76	109,71	109,71
ОЗДП 2018 року	67,64	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	85,94	85,94
ОЗДП 2019 року	32,03	33,17	32,59	30,69	31,50	30,78	37,00	36,66
ОЗДП 2020 року	114,87	117,53	116,79	114,42	115,44	114,53	141,32	140,90
ОЗДП 2021 року	50,37	51,20	51,20	51,20	51,20	51,20	64,00	64,00

Джерело: складено автором на основі [60]

Аналіз таблиці 2.4, яка ілюструє зміни в структурі зовнішніх запозичень України за випущеними цінними паперами на міжнародних ринках протягом 2022 року, дає можливість оцінити стан і динаміку державного боргу в умовах війни та економічної нестабільності. У таблиці представлено кілька випусків облігацій внутрішньої державної позики (ОЗДП), що випущені в різні роки

Відзначається, що станом на 31 січня 2022 року обсяги запозичень за цими цінними паперами були досить стабільними, але вже з лютого спостерігається деяка динаміка, зокрема в обсягах випущених облігацій 2013, 2015, 2017 та 2018 років. ОЗДП 2015 року демонструє найбільшу стабільність і зростання: з 220,53

млрд грн на початку року обсяги досягли 276,48 млрд грн до кінця липня, що свідчить про те, що інвестори вважають ці облігації привабливими, незважаючи на кризові умови. Інші серії облігацій, такі як ОЗДП 2013 та 2017 років, залишилися без змін на рівні 87,76 млрд грн, але їх обсяги зросли до 109,71 млрд грн тільки в липні, що свідчить про відновлення інтересу з боку інвесторів. ОЗДП 2018 року показує невелике зростання з 67,64 млрд грн до 85,94 млрд грн до липня, а також ОЗДП 2020 року – з 114,87 млрд грн до 141,32 млрд грн. Це свідчить про те, що деякі інвестори намагаються залишитися на ринку, попри військові дії. ОЗДП 2019 року демонструє коливання у значеннях, з піком у березні (32,59 млрд грн) і зниженням до 36,66 млрд грн у серпні, що може свідчити про те, що інвестори починають знижувати свою активність щодо цієї серії через економічну нестабільність. ОЗДП 2021 року залишалася на стабільному рівні з невеликим зростанням до 64,00 млрд грн до серпня, що свідчить про обережність інвесторів. Загалом, таблиця демонструє певну стабільність та надійність в обсягах зовнішніх запозичень через цінні папери, незважаючи на виклики, пов'язані з військовими конфліктами. Підтримка облігацій 2015 року та підвищення обсягів випусків вказує на довіру з боку інвесторів, тоді як інші облігації демонструють змішану динаміку. У зв'язку з цим, уряду слід звернути увагу на активізацію випуску облігацій, які користуються попитом, для зміцнення фінансової стабільності в умовах воєнного часу. Загалом, таблиця ілюструє, що Україна продовжує залучати фінансування через зовнішні ринки, хоч і в умовах зростаючих ризиків і невизначеності.

Станом на 31 січня 2022 року сукупний розмір заборгованості України перед Міжнародним Валютним Фондом за категоріями, що не було представлено вище, складав 126,44 млрд. грн., а станом на 31 серпня 2022 року – 150,20 млрд. грн. (зростання на що свідчить про збільшення обсягів зовнішньої заборгованості на 15,82 %. Більш детально зазначені зміни представлено на рис. 2.2.

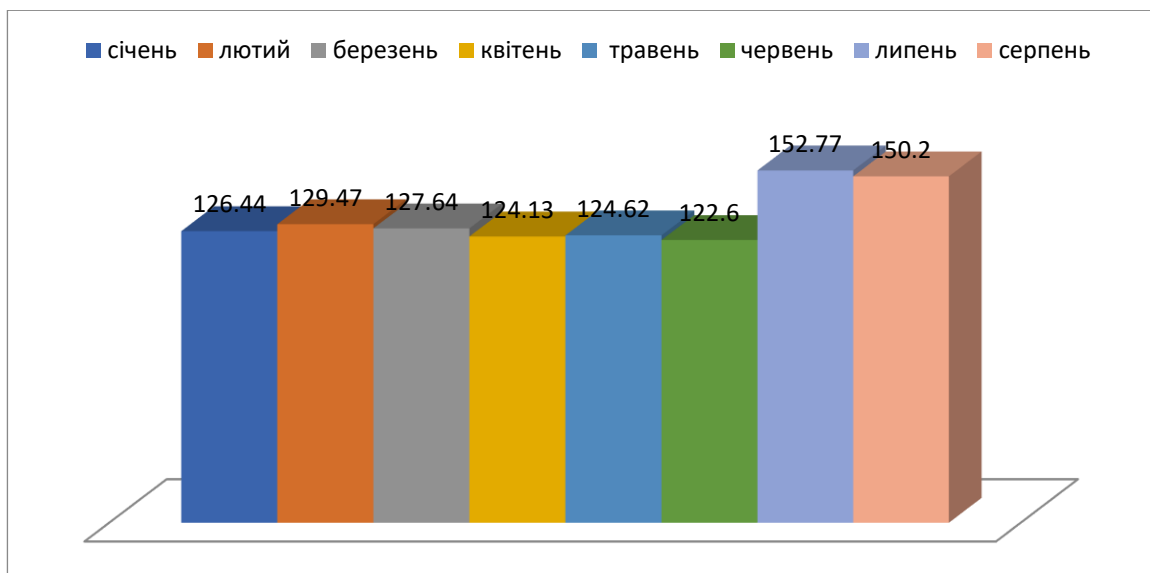

Рис. 2.2. - *Зміни у структурі заборгованості України перед Міжнародним Валютним Фондом*

Джерело: складено автором на основі [61]

Окрім вище представлених відомостей доцільно зауважити, що фінансову допомогу на поповнення бюджетних коштів для України у формі позик було виділено наступними міжнародними та іноземними інституціями:

- Міжнародним Валютним Фондом виділено 1 410 млн. дол.. США для додаткового фінансування в межах інструменту швидкого фінансування;
- Європейським Союзом надано 1 278 млн. дол.. США пільгових позикових коштів;
- Європейським інвестиційним банком додатково надано 720 млн. дол.. США пільгового кредиту;
- Світовим банком виділено 641 млн. дол.. США в рамках пільгового кредитування;
- Французьке агентство розвитку надало Україні кредитні кошти на суму 332 млн доларів США, а Німецька кредитна установа з питань відновлення – пільговий кредит у розмірі 324 млн доларів США [59].

Крім того, уряд прийняв низку постанов, пов'язаних із залученням зовнішнього державного фінансування, серед яких можна виділити такі:

- Постанова щодо отримання позики від Її Величності Королеви від імені Канади, представленої Міністром фінансів Канади, що передбачає кредит на 10 років у розмірі 1 млрд канадських доларів на пільгових умовах [60];
- Постанова про затвердження угоди (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії, яка вносить зміни до попередньої угоди (також у формі обміну нотами) щодо кредиту від Японського агентства міжнародного співробітництва, спрямованого на підтримку політики розвитку в умовах екстреного економічного відновлення. [60].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що після 24 лютого 2022 року спостерігається значне зростання обсягів заборгованості України за зовнішніми державними запозиченнями. У разі неефективного провадження управлінської діяльності у досліджуваній сфері та обслуговування державної заборгованості можуть настати негативні наслідки, що полягають у посиленні ефекту від економічної кризи та неможливості виконання державою прийнятих на себе зобов'язань. З метою запобігання настання таких наслідків існує потреба у спрямуванні певної частини позикових коштів та грантів на погашення існуючої зовнішньої заборгованості. Протягом тривалого часу наша держава потребуватиме колосальних ресурсів з метою фінансування економічних потреб держави в умовах продовження збройного конфлікту. До того ж, це потребує активізації дипломатичних механізмів, спрямованих на мобілізацію зовнішнього кредитного фінансування.

Зовнішні державні запозичення відіграють ключову роль у відновленні та розвитку економіки України, особливо в умовах, коли країна стикається з серйозними викликами, такими як повномасштабна військова агресія росії. За останні роки динаміка зовнішніх запозичень підлягала значному впливу як міжнародних фінансових умов, так і внутрішніх економічних факторів, включаючи бюджетний дефіцит та недостатнє інвестування.

Тепер проаналізуємо зміни та інформацію стосовно 2024 року. Згідно з показниками, затвердженими Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», на внутрішньому ринку було передбачено здійснення запозичень на

суму близько 525,9 млрд грн, що становить 24,0% від загальної суми запозичень. Зовнішні державні запозичення, з урахуванням запозичень для спеціального фонду Державного бюджету України, заплановані на рівні 1 668,1 млрд грн, або 76,0% від загальної суми. У 2024 році Україна продовжить акцентувати увагу на розвитку внутрішнього ринку державних запозичень для фінансування військових витрат. Залишатиметься практика регулярних випусків військових облігацій на внутрішньому ринку, щоб забезпечити безперебійне фінансування потреб держави в умовах воєнного стану. Згідно з Меморандумом про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом, враховуючи невизначеність у надходженнях зовнішнього фінансування, існує потенційна можливість випуску військових ОВГЗ з наступним їх придбанням Національним банком України в межах верхньої межі запозичень від Національного банку України, що дозволить забезпечити додаткове внутрішнє фінансування для покриття фінансових дефіцитів без загрози для економічної та фінансової стабільності.

Найбільшу частку в загальному обсязі запозичень складатимуть довгострокові інструменти, які становитимуть 77,4% або 1698,1 млрд грн. Ці інструменти використовуються для залучення фінансування на триваліший період, що дозволяє знизити тиск на державний бюджет у короткостроковій перспективі. Середньострокові інструменти будуть становити 13,6%, або 299,2 млрд грн, і зазвичай призначені для забезпечення фінансування на середній термін. Короткострокові запозичення складатимуть 9,0%, або 196,6 млрд грн, що забезпечить фінансування для покриття тимчасових дефіцитів бюджету.

Кредити від Європейського Союзу, Світового банку та Міжнародного валютного фонду в 2024 році очікується становитимуть близько 50% від загального обсягу державних запозичень. Це означає, що значна частина запозичень надходитиме від міжнародних фінансових організацій, які надають Україні кредити на пільгових умовах для підтримки макроекономічної стабільності та фінансування важливих державних проєктів.

Додатково до цього, до спеціального фонду Державного бюджету

передбачено залучення коштів від міжнародних фінансових організацій, а також за підтримки урядів іноземних держав. Ці кошти будуть спрямовані на фінансування проєктів розвитку економіки та бюджетної сфери, і їх обсяг становитиме 62,2 млрд грн. Це дозволить залучити додаткові ресурси для стимулювання економічного росту та розвитку критично важливих секторів економіки, зокрема в умовах військової агресії та економічної нестабільності.

Це надасть більше можливостей для реалізації важливих соціальних та інфраструктурних проєктів, а також допоможе забезпечити фінансування стратегічних напрямів розвитку країни [61].

Важливість зовнішніх запозичень зростає в умовах війни, оскільки фізичні руйнування та втрата трудових ресурсів призводять до необхідності шукати альтернативні шляхи фінансування. При цьому не варто забувати про потенційні джерела, такі як репарації від агресора та конфісковані активи.

З початку війни уряд України вдалося покрити близько 50% від загальних потреб через зовнішні запозичення і гранти. Основні тенденції у сфері зовнішніх запозичень включають активізацію кредитування для військових потреб, залучення ресурсів Центрального банку, а також зростання інтенсивності грантової допомоги.

Аналіз змін у структурі зовнішніх запозичень свідчить про значне збільшення заборгованості перед міжнародними фінансовими організаціями та іноземними державами. Найбільшими кредиторами України є Європейський Союз, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, а також деякі країни, такі як Японія та Канада. Загальний обсяг зовнішнього боргу України, станом на 31 серпня 2022 року, досяг 1 954,20 млрд грн, що свідчить про зростання на 30,22% у порівнянні з початком року [62].

Ці процеси відображають потребу в ефективному управлінні державними фінансами, адже нерегульоване використання позикових коштів може призвести до підвищення зовнішньої залежності України та зниження довіри інвесторів. Тому важливо належним чином планувати та використовувати ресурси, отримані через зовнішні запозичення, для досягнення стратегічних цілей у відновленні

економіки.

Отже, міжнародні фінансові інститути та двосторонні договори є критично важливими у процесі відновлення та відбудови економіки України, оскільки забезпечують необхідні фінансові ресурси для покриття дефіциту бюджету, реалізації соціально-економічних програм та стабілізації фінансової системи. Розуміння тенденцій і викликів у цій сфері допоможе Україні не лише подолати поточні труднощі, але й закласти основи для сталого економічного зростання в майбутньому.

Висновки до розділу 2

Аналіз світового досвіду та української ситуації щодо зовнішніх запозичень та міжнародної допомоги дозволяє зробити наступні висновки. Зовнішні запозичення мають двоякий характер: з одного боку, вони можуть стимулювати економічне зростання, інвестиції та розвиток інфраструктури, але з іншого боку, несуть ризики збільшення державного боргу, зростання відсоткових ставок та залежності від зовнішніх кредиторів. Ключовим є ефективне використання запозичених коштів для досягнення позитивних результатів, адже нераціональне використання може призвести до підвищення боргового навантаження та негативних наслідків для економіки. Зовнішні запозичення також впливають на розподіл доходів, рівень життя населення та соціальну стабільність.

В Україні є гостра потреба у фінансуванні, оскільки війна спричинила значні економічні втрати, що потребують великих обсягів ресурсів для відновлення. Країна стала значною мірою залежною від міжнародної фінансової допомоги для покриття бюджетного дефіциту та фінансування відновлення. Існують як виклики, так і можливості: з одного боку, є ризик зростання державного боргу та залежності від зовнішніх кредиторів; з іншого – міжнародна допомога може сприяти проведенню реформ, модернізації економіки та інтеграції в ЄС.

Для ефективного використання міжнародної допомоги важливе

планування та координація, необхідно розробити чіткий план відновлення з пріоритетами, механізмами реалізації та системою моніторингу. Також важливо забезпечити прозорість використання коштів та підзвітність перед міжнародними партнерами та громадськістю. Співпраця з МВФ, Світовим банком та іншими міжнародними організаціями може забезпечити додаткові фінансові ресурси та експертну підтримку. Для довгострокового розвитку економіки потрібен розвиток приватного сектору через створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення приватних інвестицій. Крім того, необхідно провести структурні реформи, спрямовані на підвищення ефективності державного управління, боротьбу з корупцією та дерегуляцію економіки.

Загалом, міжнародна допомога може зіграти вирішальну роль у відновленні України, але її ефективність залежить від того, як ці кошти будуть використані.

Ключові виклики для України. Серед основних викликів – забезпечення ефективного використання міжнародної допомоги через попередження корупції, прозорість та підзвітність; створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення приватних інвестицій; реалізація структурних реформ для посилення державних інституцій, боротьба з корупцією та дерегуляція економіки; а також управління державним боргом для забезпечення стійкості державних фінансів та уникнення боргової кризи.

Відновлення економіки України після війни – це складний і довготривалий процес, який потребує спільних зусиль уряду, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ефективне використання міжнародної допомоги та проведення необхідних реформ є ключовими факторами успіху.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДБУДОВИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

3.1. Напрямки співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та зарубіжними партнерами

За участі широкого кола іноземних і вітчизняних фахівців на базі ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» 6 червня 2024 р. відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему «Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України», на якій у ході наукової дискусії було розглянуто такі актуальні напрями розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень, як: роль і можливості банківської системи України в умовах воєнного часу; боргова стратегія та оцінювання рівня боргової безпеки держави; міжнародні фінансові організації у процесі економічної модернізації України; роль державно-приватного партнерства у відновленні економіки України; роль міжнародних фінансових фондів та організацій у структурному перетворенні економіки України; еволюція системи міжнародних фінансових відносин, ризики і специфіка залучення міжнародних інвестицій в умовах глобальної турбулентності та фрагментації; найважливіші тенденції та нові якісні характеристики світового економічного розвитку; Україна як реципієнт капіталу в глобальній економіці [63]. А.А. Гриценко визначив, що «післявоєнне відновлення України є надзвичайно складним завданням, умови вирішення якого значною мірою залишаються невизначеними. Унікальність ситуації пов'язана з характером війни, що ведеться на території України, проте головними на цьому полі є глобальні гравці; з неспроможністю України підтримувати у цій війні обороноздатність і фінансово-економічну стійкість на основі власних ресурсів; з проблематичністю застосування світового досвіду післявоєнного відновлення внаслідок принципово нових умов, пов'язаних із формуванням нового технологічного укладу і нових закономірностей економічного розвитку; з

невизначеністю території, населення, економічного потенціалу та позиціювання у світовому економічному просторі. Зрозуміло, що відновлення України не може відбуватися на існуючій технологічній та соціально-економічній базі, а повинно мати реконструктивний характер, що означає зміну моделі розвитку, цілепокладання, пріоритетів та механізмів досягнення мети» [63, с. 14]. Динаміка зовнішніх державних позик України тісно пов'язана з основними напрямками та тенденціями подальшого розвитку національної економіки. Крім того, основні положення боргової політики орієнтовані на досягнення цілей, реалізація яких можлива лише за рахунок залучення зовнішніх кредитів.

Далі розглянемо співпрацю з дружніми фінансовими організаціями. Загальна інформація про Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) – це глобальна фінансова організація, заснована у 1944 році. До його складу входять 190 країн. МВФ є спеціалізованою установою ООН, яка займається регулюванням валютно-кредитних відносин між країнами-членами. Організація надає коротко- і середньострокові кредити для підтримки платіжного балансу країн та допомагає забезпечувати фінансову стабільність.

Україна стала членом МВФ у 1992 році на основі Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» [64]. Починаючи з 1994 року, Україна активно співпрацює з Фондом, використовуючи його ресурси для досягнення макроекономічної стабільності та реалізації економічних реформ.

За весь період, майже 32 роки партнерства з МВФ Україна реалізувала 16 програм економічного розвитку загальним обсягом 53,9 млрд дол. США. Отримані кошти використовувалися для:

- покриття дефіциту державного бюджету;
- зміцнення золотовалютних резервів Національного банку України.

Кредитні ресурси МВФ вирізняються вигідними умовами порівняно з іншими кредиторами. Програми Фонду сприяли фіскальній стабільності,

впровадженню структурних реформ та забезпеченню збалансованого економічного зростання.

З початком повномасштабної війни МВФ відіграв важливу роль у підтримці фінансової та макроекономічної стабільності України. Допомога надавалася через такі механізми:

– Інструмент швидкого фінансування – Rapid Financing Instrument.

Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) надає оперативну фінансову допомогу країнам, які стикаються з гострими проблемами платіжного балансу. Це стосується ситуацій, коли такі виклики, якщо залишити їх невирішеними, можуть спричинити серйозні економічні кризи.

Зокрема, Фонд надає підтримку у випадках, коли впровадження повноцінної економічної програми є недоцільним через тимчасовий та обмежений характер потреби у фінансуванні. Також ця допомога стає ключовою у випадках, коли розробка і впровадження масштабних політичних чи економічних заходів є ускладненою через недостатню спроможність або інші структурні обмеження. Крім того, через Адміністративний рахунок МВФ організовувалася фінансова підтримка на пільгових умовах та у вигляді грантів від міжнародних партнерів.

Рішення МВФ дозволяють швидко стабілізувати фінансову ситуацію, забезпечуючи підтримку до моменту створення умов для впровадження довгострокових економічних реформ [65].

– Механізм розширеного фінансування – Extended Fund Facility.

Міжнародний валютний фонд надає фінансову допомогу країнам, які стикаються з серйозними дисбалансами платіжного балансу, спричиненими структурними проблемами, повільним економічним зростанням або недостатньою стійкістю фінансових позицій. Ця допомога спрямована на пом'якшення кризових явищ та запобігання глибоким економічним потрясінням.

Фонд реалізує підтримку через впровадження довгострокових комплексних програм, які зосереджуються на системному вирішенні структурних дисбалансів. Ці програми орієнтовані на досягнення сталого

економічного розвитку, підвищення фіскальної стійкості та створення умов для зростання протягом тривалого періоду [66].

31 березня 2023 року Рада виконавчих директорів МВФ схвалила нову програму EFF для України обсягом 11,6 млрд СПЗ (близько 15,6 млрд дол. США). Ця програма є частиною ширшого пакету підтримки України вартістю 115 млрд дол. США. Основні характеристики програми:

Таблиця 3.1. - Основні характеристики EFF від 31 березня для України

Ознака	Характеристика
Запланований обсяг залучених коштів	17,5 млрд. \$
Термін дії програми	4 роки
Мета залучення кредиту	підвищення рівня резервів НБУ; запобігання відтоку капіталу; посилення заходів для стабілізації платіжного балансу країни; подолання структурних проблем в економіці; забезпечення макроекономічної стабільності; підтримку економічного відновлення; післявоєнну відбудову України; реалізацію реформ для інтеграції України до ЄС.
Відсоткова ставка по кредиту	3.05% річних
Періодичність виплат	Щоквартально
Особливості погашення	Кредит надається на 10 років, перші 5,5 року – пільговий період

Джерело: складено автором на основі [65, 66]

Далі розглянемо Групу Світового Банку, як надійного партнера для України. Група Світового банку (World Bank Group) є однією з найвпливовіших міжнародних фінансових інституцій, яка сприяє економічному розвитку і боротьбі з бідністю у світі. Її діяльність охоплює широке коло завдань, зокрема фінансову підтримку, консультації та технічну допомогу [68]. Структура Групи включає п'ять організацій, кожна з яких має чітко визначені функції:

– Міжнародний банк реконструкції та розвитку (International Bank for Reconstruction and Development) – надає кредити країнам із середнім рівнем доходу та країнам, які мають платоспроможність, для реалізації

інфраструктурних проектів та підтримки економічного розвитку [69].

– Міжнародна асоціація розвитку (International Development Association) – забезпечує пільгове фінансування найбідніших країн, надаючи гранти та кредити з низькими відсотковими ставками [70].

– Міжнародна фінансова корпорація (International Financial Corporation) – зосереджена на розвитку приватного сектору шляхом інвестицій, консультацій та управління проектами [71].

– Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (Multilateral Investment Guarantee Agency) – сприяє залученню іноземних інвестицій шляхом надання гарантій проти некомерційних ризиків [72].

– Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (International Centre for Settlement of Investment Disputes) – забезпечує вирішення спорів між державами та інвесторами через механізми арбітражу та посередництва [73].

Головна мета діяльності цих установ – підтримка сталого економічного розвитку країн, що розвиваються, та зменшення рівня бідності через надання фінансової і технічної допомоги.

До складу Групи Світового банку входять 189 країн-членів, кожна з яких є акціонером і має право голосу. Внески країн до статутного капіталу визначаються їхньою часткою у світовій економіці, що впливає на кількість голосів під час прийняття рішень. Рада директорів, сформована акціонерами, є головним органом управління. Вона встановлює політику, приймає стратегічні рішення та затверджує проекти, спрямовані на досягнення цілей організації.

Україна стала членом Групи Світового банку у 1992 році, а вже у 1993 році в країні відкрили представництво організації. За більш ніж три десятиліття співпраці Світовий банк відіграє значну роль у фінансовій підтримці України. Затверджено 72 проекти загальним обсягом понад 15,4 млрд доларів США та 2,2 млрд євро. Із цієї суми вже надано 14,2 млрд доларів США та 2,2 млрд євро [74].

Після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року Світовий банк активно підтримує Україну. Організація мобілізувала фінансові ресурси на суму 34 млрд доларів США, з яких понад 22 млрд уже надійшли до країни. Ці кошти

спрямовуються на критичні потреби державного бюджету, відновлення економіки та соціальні програми.

Фінансова допомога від Світового банку спрямовується на:

- підтримку державного бюджету в умовах економічної кризи;
- здійснення структурних і інституційних реформ;
- реалізацію довгострокових інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки;
- відновлення критично важливої інфраструктури.

Один із ключових інструментів підтримки – Гарантія на підтримку державної політики, що забезпечує стабільність економічного зростання та сприяє створенню фіскально стійких послуг.

У межах повоєнного відновлення України Світовий банк ініціює реалізацію нових системних проектів, які спрямовані на ключові сектори економіки та інфраструктури. Серед них:

1. RELINK – проект з реконструкції транспортної інфраструктури, що постраждала від бойових дій.
2. Re-Power – ініціатива з відновлення енергетичної системи України, яка зазнала значних руйнувань.
3. Heal Ukraine – програма підтримки та розвитку системи охорони здоров'я, зокрема відбудови лікарень та медичних установ.
4. HOPE – проект з відновлення житла, що було зруйноване внаслідок бойових дій [75].

Крім зазначених, розробляються інші ініціативи, що перебувають на етапі підготовки. Вони охоплюватимуть різні сфери, включаючи освіту, соціальну політику та цифрову трансформацію.

Світовий банк відіграє важливу роль у фінансовій стабільності України, особливо в умовах війни та економічної кризи. Завдяки його підтримці країна має змогу не лише подолати поточні виклики, а й створити основу для сталого економічного зростання у майбутньому. Спільні проекти сприяють модернізації інфраструктури, розвитку соціальної сфери та відновленню економічного

потенціалу держави.

Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) – це міжнародна фінансова організація, створена з метою сприяння економічним реформам та переходу країн Східної Європи до ринкової економіки. Діяльність Банку охоплює фінансування проектів, які сприяють стабільному розвитку, модернізації інфраструктури, залученню інвестицій і створенню робочих місць [76].

ЄБРР було засновано у 1990 році відповідно до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку. Його штаб-квартира розташована у Лондоні, Великобританія. Станом на сьогодні акціонерами ЄБРР є 71 країна, Європейський Союз та Європейський інвестиційний банк. Організація функціонує як майданчик для співробітництва між державами та приватним сектором з метою реалізації спільних проектів [77].

Керівними органами ЄБРР є:

- Рада керуючих – найвищий орган управління, який затверджує основні напрями діяльності;
- Рада директорів – виконавчий орган, що займається прийняттям рішень щодо конкретних проектів і стратегій;
- Президент – головна посадова особа, яка здійснює загальне керівництво діяльністю Банку.

Україна стала членом ЄБРР 13 серпня 1992 року. З 1993 року в Києві працює постійне представництво ЄБРР, що сприяє ефективному співробітництву з українськими партнерами [78].

ЄБРР працює виключно на комерційних засадах, спрямовуючи ресурси на цільові проекти, які відповідають його статутним цілям. Основні напрями діяльності включають:

- цільове кредитування: фінансування проектів у приватному та державному секторах, що сприяють економічному розвитку. Винятком є оборонна, тютюнова промисловість та гральний бізнес.
- прямі інвестиції: вкладення капіталу в стратегічні проекти.

– технічна допомога: консультації, навчання фахівців, підтримка у впровадженні сучасних практик управління.

Для реалізації технічної допомоги Банк залучає ресурси зі спеціальних фондів, створених країнами ЄС.

Основні досягнення та проекти. У листопаді 2020 року ЄБРР створив Рахунок міжнародного співробітництва з питань Чорнобиля для вирішення залишкових викликів у Чорнобильській зоні. Мета фонду – забезпечити належне використання результатів роботи таких проектів, як Чорнобильський фонд «Укриття» та Рахунок ядерної безпеки. Основними досягненнями є будівництво нового безпечного конфайнменту та об'єктів для зберігання і переробки радіоактивних відходів [77].

ЄБРР є одним із найбільших інституційних кредиторів України. Станом на кінець березня 2023 року Банк виділив Україні 18,1 млрд євро в рамках 529 проектів. Частка приватного сектору в портфелі складає 39%. Проекти охоплюють модернізацію інфраструктури, розвиток енергетики, підтримку аграрного сектору та інші стратегічні напрями.

У березні 2022 року ЄБРР запровадив пакет стійкості на суму 2 млрд євро для подолання наслідків війни в Україні. Пакет включає:

- фінансування заходів підтримки громадян і бізнесу;
- надання відстрочених кредитів, підтримку ліквідності та торговельне фінансування;
- допомогу компаніям у релокації для продовження діяльності;
- допомогу країнам-сусідам України у зв'язку з прибуттям біженців і пом'якшенням наслідків війни для їхнього економічного сектору.

З моменту вступу до ЄБРР Україна отримала значну підтримку в реалізації економічних реформ. Діяльність Банку сприяла розвитку ключових секторів економіки, залученню іноземних інвестицій і стабілізації фінансової системи. У співпраці з ЄБРР Україна продовжує інтеграцію до глобальної економіки, зберігаючи стратегічну роль у регіоні.

3.2. Основні сфери залучення міжнародної допомоги для відновлення економіки України

Відновлення промисловості є одним із ключових пріоритетів для України, враховуючи значення цього сектору для економіки країни, зайнятості населення та розвитку експорту. Промисловість відіграє критично важливу роль у забезпеченні економічної стійкості, нарощуванні ВВП та забезпеченні конкурентоспроможності на міжнародному ринку. В умовах воєнного часу та поствоєнного відновлення це питання набуває ще більшої актуальності.

Основними причинами, які визначають важливість відновлення промисловості, є причини зазначені далі.

Економічна стійкість. Промисловість забезпечує значну частку доходів державного бюджету через податки, експортні надходження та створення доданої вартості. Відновлення виробничих потужностей дозволить зменшити залежність від імпорту та сприятиме стабілізації національної валюти.

Створення робочих місць. Промисловий сектор забезпечує працевлаштування для мільйонів громадян, зокрема у регіонах, які найбільше постраждали від воєнних дій. Відновлення підприємств дозволить знизити рівень безробіття та сприяти соціальній стабільності.

Експортний потенціал. Українська промисловість, зокрема металургія, машинобудування, хімічна промисловість та агропромисловий комплекс, історично є основними джерелами валютних надходжень. Розвиток цих галузей допоможе зміцнити позиції України на світових ринках.

Інфраструктурний розвиток. Відновлення промисловості стимулює розвиток інфраструктури, включаючи транспорт, енергетику та логістику, що сприяє загальному економічному зростанню.

Можемо зазначити, що наразі для відновлення промислового потенціалу України здійснюються такі заходи:

Інвестиції та міжнародна допомога. Україна активно залучає кошти міжнародних фінансових організацій, як зазначено раніше, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк та інші

донори. Вони спрямовують фінансування на відновлення критичної інфраструктури, модернізацію підприємств та підтримку малого і середнього бізнесу [77].

Державні програми. Уряд України впроваджує програми стимулювання виробництва, надає податкові пільги для стратегічно важливих галузей, а також підтримує розвиток інновацій у промисловості. Особливий акцент робиться на релокації підприємств із зон бойових дій до безпечних регіонів [78].

Підтримка енергетичної інфраструктури. Оскільки енергозабезпечення є основою для роботи промислових підприємств, значна увага приділяється модернізації енергосистеми, розвитку альтернативних джерел енергії та забезпеченню безперебійного постачання електроенергії [79].

Розвиток технологій та інновацій. Впровадження сучасних технологій, цифровізація виробничих процесів і підтримка науково-дослідних розробок сприяють підвищенню конкурентоспроможності української промисловості.

Підтримка експорту. Уряди багатьох країн та міжнародні організації пропонують торговельні преференції для української продукції, зокрема скасування митних зборів та квот, що сприяє виходу українських виробників на нові ринки [80, 81].

Розвиток публічно-приватного партнерства. Співпраця держави та бізнесу сприяє ефективнішій реалізації проєктів, особливо у сфері інфраструктури та модернізації великих промислових підприємств.

Наступний напрямок, який зараз дуже важливий і про який вже йшла мова вище, це підтримка агро сектору. Оскільки, аграрний сектор України є не тільки основою продовольчої безпеки країни, але й важливою частиною національної економіки. Він забезпечує близько 10% ВВП, а сільське господарство та харчова промисловість разом – понад 25% експортних надходжень. Продукція українського агросектора (зерно, олія, цукор, м'ясо, молоко) має великий попит на світовому ринку. Україна є одним із найбільших експортерів пшениці, кукурудзи, соняшникової олії, ячменю та інших сільгосппродуктів. Це приносить значний дохід, що сприяє валютним резервам країни [82].

Зайнятість і соціальна стабільність: за відкритими даними, близько 17-20% населення України проживає в сільській місцевості, де аграрний сектор є основним джерелом доходу. Це не лише фермери, а й працівники агропереробних підприємств, торгівлі, транспортування. Якщо агросектор не буде підтримуватись, зросте рівень безробіття в селах, що призведе до економічної та соціальної нестабільності.

Продовольча безпека: в умовах війни важливо не тільки відновити виробництво для внутрішнього споживання, але й зберегти здатність країни постачати сільськогосподарську продукцію на зовнішні ринки. Україна є "житницею Європи", і її аграрний сектор відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки не лише для своєї країни, а й для багатьох інших держав, зокрема на Близькому Сході та в Африці.

Фізичні пошкодження аграрних угідь та інфраструктури: війна в Україні спричинила серйозні фізичні пошкодження сільськогосподарських угідь. Багато земель перебувають під окупацією або в зоні активних бойових дій. Внаслідок обстрілів, мінування та знищення інфраструктури, частина угідь стала непригодною для сільськогосподарського використання. Руйнуються склади, холодильники, елеватори, заводи з переробки сільгосппродукції, транспортні мережі.

Зниження виробництва: багато фермерів змушені призупинити свою діяльність або переорієнтуватися на інші культури, які менш залежні від умов бойових дій. Відсутність належної техніки, насіння, добрив, обмежений доступ до ринку та ресурсів значно знижують обсяги виробництва.

Втрата робочої сили: араз частина робочої сили в аграрному секторі перебуває на фронті або виїхала до інших країн через бойові дії. Це створює додаткові труднощі для відновлення виробництва. Також багато аграріїв, яких мобілізовано або які вимушено переміщуються, мають відсутність навичок в управлінні бізнесом чи відновленні діяльності на селі.

Фінансові труднощі та нестабільність цін: Через економічну невизначеність і зростання вартості ресурсів (паливно-мастильні матеріали,

добрива, техніка) фермери стикаються з фінансовими труднощами. Це також спричиняє зниження інвестицій у розвиток галузі, що має довгострокові наслідки для конкурентоспроможності агросектора.

Але ведеться також програма по відновленню та підтримці аграрного сектору. Так, Український уряд та міжнародні партнери створили низку програм для підтримки аграріїв:

– програма "5-7-9": пільгові кредити для фермерів на умовах державної підтримки (від 5% річних). Вона дозволяє фермерам отримати кредити на розвиток агробізнесу, а також на компенсацію витрат на закупівлю техніки, насіння, добрив [79].

Державні субсидії на сільськогосподарську техніку: допомога на закупівлю техніки та обладнання для відновлення виробничих потужностей.

Програма "Доступні кредити для аграріїв": допомога для малих та середніх фермерів, що прагнуть відновити або розширити виробництво після війни.

Стосовно міжнародної підтримки, яка пов'язана і з внутрішньої підтримкою також, адже через фінансову підтримку донорів у держави є можливість здійснювати подальшу підтримку населення. Світовий банк, Європейський Союз та інші міжнародні організації надають гранти, кредити та технічну допомогу для відновлення агросектора в умовах війни. Зокрема, надаються кошти на відновлення інфраструктури, закупівлю техніки та розвитку нових технологій. USAID та інші організації підтримують фермерів через програми навчання, технічної підтримки та мікрокредитування. Знижки на паливо та інші ресурси: Уряд надає знижки на пально-мастильні матеріали для аграріїв, що дозволяє зменшити витрати на логістику та зберігання продукції.

Механізми відшкодування збитків: Окрім державної підтримки, фермери можуть претендувати на відшкодування збитків через агрострахування, яке є особливо важливим у періоди війни. Страхування покриває втрати через природні катастрофи або військові дії. Паралельно існують програми для впровадження сучасних екологічно чистих технологій та сталого розвитку

агросектора, що забезпечує довгострокову підтримку та підвищення конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Підтримка аграрного сектору України – це не лише питання економічної стабільності, але й стратегічний крок до збереження продовольчої безпеки, зменшення соціальних ризиків і збереження робочих місць у сільській місцевості. Системна та ефективна підтримка через фінансові програми, інвестиції в інфраструктуру та технології є необхідними для відновлення агросектора після війни та забезпечення сталого розвитку країни в майбутньому.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що на сьогоднішній день економічна система України перебуває у стані глибокої кризи. На підтвердження цього факту свідчать зниження обсягів реального внутрішнього валового продукту, безпрецедентний ріст інфляції та зниження рівня активності ведення бізнесу, що негативно впливає на наповнення державного бюджету. Одним із пріоритетних напрямків діяльності як уряду, так і бізнесу є необхідність об'єднання зусиль для розробки та впровадження стратегічних кроків, спрямованих на відновлення економіки після війни. Перезавантаження економічної системи України вимагає від уряду активних дій для відновлення довіри інвесторів. Це включає в себе забезпечення верховенства права, прийняття необхідних законів і реалізацію реформ, які сприятимуть інтеграції України до Європейського Союзу, а також усуненню регуляторних та бюрократичних бар'єрів для інвесторів.

Вплив російсько-української війни на українську економіку має руйнівні наслідки, які охоплюють різні аспекти, починаючи від безпосередніх економічних втрат і викликів до потенційних стратегій відновлення та ролі міжнародної допомоги. Війна призвела до масових прямих і непрямих втрат, включаючи руйнування інфраструктури, порушення ланцюгів постачання та значне зниження ВВП. Вона також викликала гуманітарну кризу, внаслідок якої мільйони людей були змушені залишити свої домівки, а багато інших потребують гуманітарної допомоги. Окрім того, війна створила величезний тягар на бюджет українського уряду, що вимагало значної міжнародної фінансової підтримки.

Паралелі з планом Маршалла підкреслюють необхідність комплексних і тривалих міжнародних зусиль для відновлення країни, адже численні країни та організації вже пообіцяли фінансову допомогу Україні, хоча масштаби та швидкість цієї допомоги варіювалися. Важливим є розробка комплексної стратегії відновлення, яка б включала як короткострокові стабілізаційні заходи, так і довгострокові економічні реформи.

Війна створила численні виклики, зокрема руйнування інфраструктури, переміщення робочої сили та втрату інвестицій, проте незважаючи на ці труднощі, існують можливості для економічного відновлення, такі як потенціал для збільшення іноземних інвестицій і розвиток нових галузей. Приватний сектор відіграє вирішальну роль у відновленні України, а його ініціативи, як вітчизняних, так і іноземних компаній, можуть підтримати країну в цей важкий час, адже приватний сектор є ключовим фактором створення робочих місць та економічного зростання.

Війна також призвела до прискорення цифрової трансформації в Україні, оскільки бізнеси та індивіди адаптувалися до нових способів роботи та життя. Це відкриває нові можливості для економічного зростання та інновацій. Проте суттєвий вплив війни на ринок праці призвів до втрати робочих місць, переміщення населення та змін у попиті на працю, а також може існувати невідповідність між навичками робочої сили та вимогами поствоєнної економіки. Тому українському уряду потрібно реалізувати комплексні політики для подолання економічних викликів, що виникли внаслідок війни, та знайти баланс між терміною допомогою і довгостроковим економічним розвитком. В цілому, війна в Україні має руйнівний вплив на економіку країни, і міжнародна допомога та співпраця є критично важливими для її відновлення.

Висновки до розділу 3

Основні висновки з аналізу вказують на те, що війна в Україні спричинила масштабну економічну кризу, яка проявляється у зниженні виробництва, обмеженні експорту, зростанні безробіття та інфляції. Це лише частина

економічних наслідків, з якими зіткнулася країна. У такій ситуації міжнародна допомога стає критично важливою: західні партнери надають фінансову підтримку для збереження бюджету та відновлення економіки.

Однак, крім фінансової допомоги, необхідна комплексна стратегія відновлення. Україні потрібно розробити та реалізувати довгостроковий план, що включатиме реформи, залучення інвестицій і розвиток приватного сектору. Ринок праці також зазнав значних змін через масову міграцію, зниження зайнятості та зміну структури попиту на робочу силу, що створює додаткові виклики

Співпраця з міжнародними інституціями, такими як МВФ, Світовий банк та інші організації, є важливою для отримання не лише фінансової, а й технічної допомоги, що сприятиме розробці реформ та підвищенню кваліфікації кадрів. Ключові напрямки такої співпраці включають фінансову допомогу у вигляді грантів, кредитів та інвестицій для покриття бюджетного дефіциту, відновлення інфраструктури та підтримки бізнесу; технічну допомогу для зміцнення інституційної спроможності; залучення прямих іноземних інвестицій для модернізації виробництва та диверсифікації економіки; а також торговельну співпрацю, що сприятиме інтеграції України у світові економічні ланцюги

Водночас перед Україною постають певні виклики та перспективи. Тривалість війни значно ускладнює процес відновлення, адже чим довше триває конфлікт, тим більші економічні втрати. Крім того, існує невизначеність щодо обсягів міжнародної допомоги, які можуть змінюватися в залежності від політичної ситуації у країнах-донорах. Також існує ризик неефективного використання допомоги через корупцію та недоліки в роботі державних інституцій. У міжнародному середовищі Україна стикається з конкуренцією за інвестиції, що вимагає активних дій для створення сприятливих умов.

Рекомендації для України включають розробку комплексного плану відновлення, що визначатиме пріоритети, механізми реалізації та систему моніторингу; посилення прозорості й підзвітності у використанні коштів; проведення структурних реформ, зокрема у сфері державного управління, боротьби з корупцією та дерегуляції; активну співпрацю з приватним сектором

та створення сприятливого інвестиційного клімату; розвиток людського капіталу через інвестиції в освіту, професійну підготовку та перекваліфікацію кадрів.

Загалом, відновлення економіки України після війни є складним і тривалим процесом, який потребує злагоджених зусиль уряду, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ефективне використання міжнародної допомоги разом із проведенням необхідних реформ є ключовими факторами успіху цього процесу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можливо сформулювати наступні висновки. Міжнародна допомога, як важлива складова глобальної співпраці, має численні форми та цілі, від гуманітарної до політичної та економічної. Вона сприяє розвитку країн-реципієнтів, допомагаючи їм подолати наслідки катастроф, покращити інфраструктуру, зміцнити економіку та політичні інститути. Формати допомоги, як двостороння, багатостороння чи військова підтримка, визначаються стратегічними інтересами донорів, і часто супроводжуються певними умовами, що можуть включати економічні реформи. Ключовою концепцією для багатьох країн, які отримують міжнародну допомогу, є Вашингтонський консенсус, що фокусується на лібералізації, приватизації та дерегуляції, хоча він часто викликає критику за свої соціально-економічні наслідки.

Натомість, цілі сталого розвитку (SDGs), які були розроблені ООН, пропонують більш інклюзивний підхід до досягнення глобальних завдань, таких як боротьба з бідністю, покращення здоров'я, освітні стандарти, екологічна стійкість та економічний розвиток. Для України ці цілі є важливими орієнтирами для покращення соціальних та економічних умов, адаптації до змін клімату, розвитку інноваційних секторів та забезпечення миру. Міжнародне співробітництво в цьому контексті відіграє важливу роль у залученні інвестицій і технічної допомоги, що є важливим елементом у відновленні країни після війни та її інтеграції в глобальну економіку. Таким чином, міжнародна допомога та глобальні цілі сталого розвитку створюють реальні можливості для розвитку, стабільності та прогресу, зокрема для України, яка має потенціал для досягнення сталого економічного та соціального розвитку в умовах глобалізації. Лише протягом першого місяця після широкомасштабного вторгнення РФ на територію України кількість підприємств, які продовжували провадити діяльність на довоєнному рівні становила 17 %; 30 % підприємств перейшли на онлайн-формат діяльності, а всі інші - тимчасово призупинили свою діяльність. До того ж,

більше 10 % сільськогосподарських земель стали не доступними для їх засадження, внаслідок чого фактично було спричинено суттєвий удар не лише по доходу державного бюджету, але й по експортному потенціалу країни. Доцільно зауважити, що більшість фермерів змогла достатньо швидко призвичаїтися до особливостей провадження діяльності в таких важких умовах, знаходячи шляхи для збереження і транспортування важливого ресурсного забезпечення, що виступає позитивним чинником для посівної кампанії.

На сьогоднішній день економічна система України перебуває у стані глибокої кризи. На підтвердження цього факту свідчать зниження обсягів реального внутрішнього валового продукту, безпрецедентний ріст інфляції та зниження рівня активності ведення бізнесу, що негативно впливає на наповнення державного бюджету. Одним із головних завдань як для уряду, так і для бізнесу є необхідність об'єднання зусиль для розробки ефективних стратегій, що забезпечать відновлення економіки після війни. Відновлення української економічної системи вимагає від уряду вжиття конкретних заходів для підвищення рівня довіри з боку інвесторів. Це включає забезпечення верховенства права, ухвалення важливих законодавчих ініціатив і проведення реформ, що підтримають інтеграцію української економіки в Європейський Союз, одночасно прибираючи перешкоди у вигляді бюрократії та регуляторних бар'єрів для інвесторів..

Проведене дослідження впливу здійснення державних зовнішніх запозичень на показники соціальної сфери підтвердило теоретичні припущення і статистичні оцінки соціально-економічного стану. Негативним наслідком довгострокових державних зовнішніх запозичень є збільшення імпорту, підвищення рівня смертності і зростання рівня безробіття. Таким чином, в короткостроковому періоді зовнішні запозичення позитивно впливають на рівень доходів населення, але в довгостроковому періоді призводить до зменшення ВВП на душу населення, зростання безробіття, скорочення збережень і доходів громадян, очікуваної продовжуваності життя при народженні, а також зростання рівня безробіття та рівня смертності.

Система державного запозичення передбачає реалізацію комплексу заходів, що полягає у формуванні передумов для залучення фінансових потоків, оптимізації державної заборгованості та її структури, цільового використання запозичень, оплати відсотків за використання кредитних коштів та заборгованості у цілому. У процесі здійснення управління державними запозиченнями державні інституції використовують широкий спектр спеціального інструментарію та методології. Першими кроками у напрямку врегулювання проблеми управління зовнішніми державними запозиченнями стало ухвалення Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021-2024 роки та Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Агенства з управління державним боргом України».

Після 24 лютого 2022 року спостерігається значне зростання обсягів заборгованості України за зовнішніми державними запозиченнями. У разі неефективного провадження управлінської діяльності у досліджуваній сфері та обслуговування державної заборгованості можуть настати негативні наслідки, що полягають у посиленні ефекту від економічної кризи та неможливості виконання державою прийнятих на себе зобов'язань. З метою запобігання настання таких наслідків існує потреба у спрямуванні певної частини позикових коштів та грантів на погашення існуючої зовнішньої заборгованості. Протягом тривалого часу наша держава потребуватиме колосальних ресурсів з метою фінансування економічних потреб держави в умовах продовження збройного конфлікту. До того ж, це потребує активізації дипломатичних механізмів, спрямованих на мобілізацію зовнішнього кредитного фінансування.

Переважну частку в загальній структурі державного боргу України складають саме зовнішні запозичення. У 2022 році спостерігається активне зростання його частки, що пов'язано із широкомасштабним вторгненням росії у лютому поточного року. При цьому, в якості позитивної характеристики сучасного стану зовнішньої заборгованості можливо вважати істотне переважання довгострокових позик порівняно з короткостроковими, у зв'язку із чим існує можливість для уникнення додаткового фінансового навантаження у

короткостроковій перспективі. Не дивлячись на істотне зростання обсягу зовнішніх запозичень, що сприймається як негативна тенденція внаслідок підвищення зовнішньої залежності держави та виникнення потреби у понесенні додаткових затрат за рахунок державного бюджету для обслуговування кредитів, проте існують реальні позитивні перспективи для економічного розвитку та зростання України у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD. G20 policy note on financial well-being. Paris: OECD Publishing, 2024. 11 с. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/7332c99den.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2F7332c99d-en&mimeType=pdf> (дата звернення: 20.11.2024).
2. World Bank. Arezki R., Patillo C., Quintyn M., Zhu M. The Design of IMF-supported Programs: Does it Exacerbate Income Inequality? Washington: World Bank, 2013. 34 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/ar/624291468152712936/pdf/766500JRN0WBRO00Box374385B00PUBLIC0.pdf> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Washington Consensus. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/money/Washington-consensus> (дата звернення: 23.11.2024).
4. Millennium Development Goals (MDGs). World Health Organization (WHO). URL: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-\(mdgs\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-(mdgs)) (дата звернення: 22.11.2024).
5. Цілі сталого розвитку та Україна – ЄС. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina-eu> (дата звернення: 18.11.2024).
6. Sustainable Development Goals: Ukraine – 2017 National Baseline Report / United Nations Development Programme. С. 5. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf (дата звернення: 23.11.2024).
7. Офіційний сайт USAID в Україні. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 25.11.2024).
8. Офіційний сайт ERA Ukraine. URL: <https://era-ukraine.org.ua/> (дата звернення: 18.11.2024).
9. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи / В.В. Небрат та ін. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН

України», 2023. – 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>.

10. Оцінка та прогнози ендogenous зростання економіки України / М.І. Скрипниченко та ін. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2023. 422 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Otsinka-ta-prohnozy-endogenous-zrostantia-ekonomiky-Ukrainy.pdf>

11. Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України / Єгоров І.Ю. та ін. ; Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2023. с. 240 . URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Otsinka-innovatsijnogo-rozvytku.pdf>

12. Світовий банк. Підтримка малих фермерських господарств в умовах війни в Україні // World Bank. 2023. 30 жовтня. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/10/30/ukraine-supporting-small-farms-amidst-war> (дата звернення: 16.10.2024).

13. Панченко В. А. Роль міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни // *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108). С. 139–143. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-139-143](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-139-143) (дата звернення: 04.11.2024).

14. Мединська Т. В., Боднарюк І. Л., Олійник Н. Р. Міжнародна допомога як основа повоєнного відновлення економіки України // *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences*. 2023. № 73. С. 93–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-73-14> (дата звернення: 04.11.2024).

15. URC International. Офіційний вебсайт // URC International. URL: <https://www.urb-international.com/> (дата звернення: 9.11.2024).

16. Relief, Recovery and Resilient Reconstruction // Світовий банк. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099608405122216371/pdf/> (дата звернення: 04.11.2024).

17. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine // Центр економічної політики (CEPR). 2022. URL: <https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).

18. Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan // Німецький фонд Маршалла. 2022. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-09/Designing%20Ukraine%E2%80%99s%20Recovery%20in%20the%20Spirit%20of%20the%20Marshall%20Plan_0.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
19. Action Plan for Ukraine 2023-2026 // Рада Європи. 2022. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a96440 (дата звернення: 04.11.2024).
20. Стратегічне планування повоєнного промислового розвитку: нові детермінанти та імперативи: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Л. В. Дейнеко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів НАН України». К., 2024. 164 с. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/2024_strategichne_planuvannja.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
21. Економічний часопис—XXI. Науковий журнал // Електронний журнал Херсонського національного технічного університету. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/economic_24_1.pdf .(дата звернення: 04.10.2024).
22. Аудит завданих війною збитків // Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf> .С. 20. (дата звернення: 25.11.2024).
23. Ukrainian Organic Sector Analysis, October 2022 // OrganicInfo. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf .С. 14. (дата звернення: 25.10.2024).
24. Ukraine: Council and Parliament reach a deal to renew EU's autonomous trade measures // Consilium. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/03/20/ukraine-council-and-parliament-reach-a-deal-to-renew-eu-s-autonomous-trade-measures/> (дата звернення: 3.11.2024).
25. Bandura, A. Ships, Trains, and Trucks: Unlocking Ukraine's Vital Trade Potential – Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2024. URL: chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2024-04/240408_Bandura_Ukraine_Trade.pdf?VersionId=xIrYPtKVV7iPvE9dTOG288K2A.39J_aZ (дата звернення: 27.10.2024).

26. Війна змінює структуру посівних площ: перші прогнози урожаю 2023 року – Кабінет Міністрів України, 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/viina-zminiuiie-strukturu-posivnykh-ploshch-pershi-prohnozy-urozhaiu-2023-roku> . (дата звернення: 7.10.2024).

27. Kormych B. A. Ukrainian Maritime Industry under Fire: Consequences of Russian Invasion 2022. *Lexportus*. Вип. 2. 2022 С. 821. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2022/kormych_2022_821.pdf (дата звернення: 7.10.2024).

28. Estimated number of refugees from Ukraine recorded in Europe and Asia since February 2022 as of July 2024, by selected country // Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/> (дата звернення: 18.10.2024).

29. Стельникович С. Європейська міграційна криза в умовах повномасштабної російсько-української війни // *Інтермарм: історія, політика, культура*. Вип. 14. 2024. С. 129–143.

30. As of October 2024, an estimated 5.1 million persons remain displaced in Ukraine URL: [https://dtm.iom.int/ukraine#:~:text=As%20of%20October%202024%2C%20an,residence%20\(IOM%20GPS%20R18](https://dtm.iom.int/ukraine#:~:text=As%20of%20October%202024%2C%20an,residence%20(IOM%20GPS%20R18). (дата звернення: 18.10.2024).

31. Estimated number of refugees from Ukraine recorded in Europe and Asia since February 2022 as of July 2024, by selected country. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/>. (дата звернення: 18.10.2024).

32. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт 2023. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 13.10.2024).

33. Annual Report 2023 – Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf. С. 20. (дата звернення: 6.11.2024).

34. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>. (дата звернення: 09.10.2022).

35. Supporting Ukraine's Reconstruction: Key Issues and Challenges – European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753954/EPRS_BRI\(2023\)753954_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753954/EPRS_BRI(2023)753954_XL.pdf). С. 14. (дата звернення: 8.11.2024).

36. Boris pledges 'new Marshall Plan' to rebuild Ukraine after Putin's war having led praise of Zelensky's historic Churchillian speech to Commons – but MPs warn PM: 'Our response will be judged by our practical support, not the volume of our applause'. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10592393/Ukraine-war-Boris-pledges-new-Marshall-Plan-rebuild-country-Putins-war.html>. (дата звернення: 10.10.2024).

37. UkraineInvest – Офіційний сайт. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/>. (дата звернення: 24.10.2024).

38. Dahm J. Berlin promises money for 'Marshall plan' to help rebuild Ukraine. URL: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/berlin-promises-marshall-plan-to-help-rebuild-ukraine/. (дата звернення: 10.10.2024).

39. Eglitis A. Ukraine's Economy to Shrink by a Fifth This Year, EBRD Says. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-31/ukraine-s-economy-to-shrink-by-a-fifth-this-year-ebrd-says?leadSource=uverify%20wall>. (дата звернення: 10.10.2024).

40. Ukraine Recovery Conference 2022: Міжнародна конференція з питань відновлення України – Офіційний сайт URC International. URL: <https://ua.urc-international.com/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini>. (дата звернення: 12.10.2024).

41. Інфляція в Україні – Офіційний сайт «Мінфін». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>. (дата звернення: 10.10.2024).

7.10.2024).

42. Лютий І. О. Державний кредит та боргова політика України: монографія. Київ: Центр учб. літ., 2008. 351 с.

43. Рівень безробіття в Україні у 2021 році – Офіційний сайт «Мінфін». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2021/>. (дата звернення: 25.10.2024).

44. Рівень мінімальної заробітної плати в Україні – Офіційний сайт «Мінфін». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>. (дата звернення: 25.10.2024).

45. Слав'юк Н.Р. Зовнішні державні запозичення в забезпеченні конкурентоспроможності економіки країни: автореф. дис канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: Б.в., 2013. – 20 с.

46. Полковниченко С. О. Залучення зовнішніх державних запозичень та їх вплив на розвиток економіки України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 20. С. 194–197

47. Флейчук М., Андрусів Р. Вплив зовнішніх запозичень на соціально-економічний розвиток посттрансформаційних країн // *Економіка України*. 2012. № 1. С. 16–26. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/uk/article/UJRN-0000027046> (дата звернення: 13.10.2024).

48. Моргентгау Г. Germany is our problem – 1945. URL: <https://archive.org/details/germanyisourprob0000morg/page/n3/mode/2up>. (дата звернення: 16.11.2024).

49. Moore S., de Silva T., McKee M. Public health and Brexit: trying to make sense of conflicting views / S. Moore, T. de Silva, M. McKee // *Population and Development Review*. 2018. Т. 44, № 1. С. 151–167. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/padr.12260> (дата звернення: 14.10.2024). 50. National Archives. Marshall Plan / National Archives. 1948. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/marshall-plan#:~:text=On%20April%20%2C%201948%2C%20President,economic%20infrastructure%20of%20postwar%20Europe>. (дата звернення: 11.10.2024).

51. Райнерт Е. Зростаюча бідність у глобалізованому світі: плани Маршалла та Моргентау як механізми поляризації світових доходів / Е. Райнерт. – *The Other Canon Foundation*, Norway, 2003. С. 4. URL: https://www.networkideas.org/featart/aug2003/Inc_Pov_Globalised_World.pdf (дата звернення: 27.11.2024).

52. Підоричева Т. Вплив глобальної фінансової кризи на банківську систему України / Т. Підоричева // *Східноєвропейський журнал економіки та бізнесу*. 2020 Т. 5, № 2. С. 42–56. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1586/1586> (дата звернення: 27.11.2024).

53. Принстонський університет. Post-conflict reconstruction and development / Принстонський університет. 2012. URL: [https://pesd.princeton.edu/node/586#:~:text=Post%2Dconflict%20reconstruction%20is%20broadly,conditions%20\(justice%20and%20reconciliation](https://pesd.princeton.edu/node/586#:~:text=Post%2Dconflict%20reconstruction%20is%20broadly,conditions%20(justice%20and%20reconciliation) . (дата звернення: 14.11.2024).

54. Кучер Г. В. Борговий механізм фінансування державних витрат. Бізнес Інформ. 2015. № 8. С. 207-214.

55. Коблик І. Теоретичні аспекти державних запозичень: методи та форми здійснення / І. Коблик. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wH_fvY5k240J:www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%20 . (дата звернення: 24.11.2024).

56. Проданник В.М. Державні зовнішні залучення та борги за умов децентралізації влади: теоретичні питання взаємозв'язку. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2021. №2. С. 324-334.

57. Нечипорук Л. В., Шелехова В. П. Міжнародна допомога відбудові для сталого розвитку України // *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 4 (51). С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-6>.

58. Галайко Н.В. Теоретико-методичні засади управління державними запозиченнями. Підприємництво та інновації. № 17. 2021. С. 25-29

59. Міністерство фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг: основна інформація / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg_osn_inf (дата звернення: 4.11.2024).

60. Шушкова Ю. В., Баськова Ю. С. Оцінка сучасного стану державного боргу України // *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 177–183. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-11-177-183>.

61. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>. (дата звернення: 09.10.2022).

62. Міністерство фінансів України. Програма управління державним боргом на 2024 рік. Київ: Міністерство фінансів України, 2024. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BC_%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BC_%D0%BD%D0%B0_2024_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf (дата звернення: 04.11.2024).

63. Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України : збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6 червня 2024 р.) – Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2024. 262 с. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/2024_mizhnarodni_finansovi_aspecty_vidnovlennja_economy_Ukrainy.pdf

64. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій: Закон України від 03.06.1992 р. № 2402-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text> (дата звернення: 24.11.2024)

65. Міжнародний валютний фонд. Інструмент швидкого фінансування (RFI) // International Monetary Fund 2023. URL:

<https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Rapid-Financing-Instrument-RFI>. (дата звернення: 11 листопада 2024 р).

66. Reuters. IMF board approves \$15.6 bln loan for Ukraine - source. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/imf-board-approves-156-bln-loan-ukraine-source-2023-03-31/> (дата звернення: 11.11.2024).

67. Гавдьо Р. О., Ливдар М. В. Основні механізми фінансування Міжнародним валютним фондом країн-учасниць. Особливості програми МВФ як основного інструмента співпраці з державами-членами на прикладі України // *Національний університет "Львівська політехніка"*. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/f8fe4e10-abb3-4917-9a2a-b4f6ca22b05e/download>. (дата звернення: 11.11.2024).

68. World Bank Group. Who we are URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/who-we-are> (дата звернення: 11.11.2024).

69. IBRD. Participating Organizations. URL: <https://mptf.undp.org/participating-organizations/ibrd-0>. (дата звернення: 11.11.2024).

70. United Nations iLibrary. Population and Development Report. Issue No. 8, Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210601764s006-c008>. (дата звернення: 11.11.2024).

71. International Finance Corporation. Home. URL: <https://www.ifc.org/en/home>. (дата звернення: 11.11.2024).

72. Multilateral Investment Guarantee Agency. Home. URL: <https://www.miga.org/>. (дата звернення: 11.11.2024).

73. International Centre for Settlement of Investment Disputes. Home URL: <https://icsid.worldbank.org/>. (дата звернення: 11.11.2024).

74. Національний банк України. Міжнародна співпраця: міжнародні фінансові організації // Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 11.11.2024)

75. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Спецвипуск. Вип. 159.

Частина 1 // *Офіційний сайт Інституту міжнародних відносин*. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2024-10/АПМВ_159_СПЕЦВИПУСК_Ч1.pdf (дата звернення: 11.11.2024).

76. Європейський банк реконструкції та розвитку // Офіційний сайт EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/home>. (дата звернення: 11.11.2024).

77. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. // Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_001-24#Text. (дата звернення: 11.11.2024).

78. Асамблея вкладників Рахунку міжнародного співробітництва для Чорнобиля виділить кошти на відновлення зони відчуження // Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/asambleya-vkladnykiv-rahunku-mizhnarodnogo-spivrobitnytstva-dlya-chornobylya-vydilyt-koshty-na-vidnovlennya-zony-vidchuzhennya/>. (дата звернення: 11.11.2024).

79. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» // Бізнес.Дія. URL: <https://business.diia.gov.ua/finance/programs/5-7-9?filter=%7B%7D&order=%7B%22id%22:%22DESC%22%7D¤tPage=1&itemsPerPage=9&category=%5B4%5D>. (дата звернення: 12.11.2024).

80. Гранти для енергетичної безпеки // Центр енергетичної безпеки України. URL: <https://energysecurityua.org/ua/grants/>. (дата звернення: 11.11.2024).

81. Офіс з просування експорту // Фонд «Східна Європа». URL: <https://fsr.org.ua/page/ofis-z-prosuvannya-eksportu>. (дата звернення: 4.11.2024).

82. Проєкт ERA // Європейська Рада з реформи адміністрації. URL: <https://era-ukraine.org.ua/en/about-en/> (дата звернення: 7.11.2024).

83. Україна підписала угоду про вільну торгівлю з Ізраїлем // Офіційний сайт Українського інвестиційного агентства. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/18-10-22-2/> (дата звернення: 7.11.2024)